

ПРАВЕН ДИЈАЛОГ

БР. 15

Институт за човекови права

Содржина

Владеењето на правото и интегрирањето во меѓународни организации Проф.д-р Мерсел Биљали.....	2
Слободниот пристап до информации - гаранција за добро владеење и заштита на правата и слободата на граѓаните Вања Михајлова.....	8
Иднината на доктрината „Vosphogus“: Односот помеѓу Луксембург и Стразбур во заштитата на човековите права М-р. Ирена Цуцулоска.....	13
Конвенцијата за правата на детето и семејното насилство Доц. д-р Марјан Габеров.....	18
Политичкото влијание преку изборот и разрешувањето на судиите и јавните обвинители како начин на загрозување на принципот на владеење на правото М-р. Меритон Арслани.....	22
Неодржувањето на усна јавна расправа во постапките пред Управниот суд-повреда на членот 6 од ЕКЧП М-р. Ајбејан Ајдини.....	29
Насилство врз децата во сајбер-просторот – осврт на меѓународната правна рамка М-р. Васка Бојаџи.....	34
Лаичкото учество во кривичната постапка и човековите права М-р. Александра Тодоровска.....	40

Владеењето на правото и интегрирањето во меѓународни организации

Проф.д-р Мерсел Биљали

Во практиката и теоријата концептот на владеење на правото значи систем на политичка власт заснован на почитување на уставот, законите и другите прописи, како од страна на граѓаните, така и од државните органи, институциите и носителите на јавните функции. Но, исто така и сите процедури мора да бидат засновани на закон или друг правен акт, така што во широка смисла тоа значи принцип на уставност и законитост.[1]

Во современата доктрина поимите правна држава и владеењето на правото се сметат за синоними, со тоа што поимот правна држава се користел во континенталното право, а поимот владеење на правото во англосаксонското право.[2] Но, сепак, бројни современи автори прават разлика меѓу овие поими, особено во однос на демократскиот капацитет на институциите на државата да функционираат врз правото.

Многу автори сметат дека и покрај општите промени, сепак како клучни функции на уставите на демократските држави остануваат: ограничување на моќноста; промоција и заштита на човековите права и основни слободи; градење и зајакнување на демократските институции; реализација на уставниот принцип на владеењето на правото итн.[3]

Меѓународни организации и владеење на правото

Организација на Обединетите Нации (ООН) и владеење на правото

Начелото на владеењето на правото на национално и меѓународно ниво како универзална вредност беше за првпат расправано во Генералното собрание на Обединетите нации на 24 септември 2012 како тематска сесија на ниво на шефови на држави и влади. Тука беше усвоена и Декларација за владеењето на правото, од сите 193 земји-членки, која опфаќа владеење на правото на национално и меѓународно ниво.

Дефиницијата на владеењето на правото, според ООН првенствено подразбира почитување на човековите права и слободи. Но, за системот на ООН, владеењето на правото е принцип каде што сите лица, приватни субјекти, институции и други јавни субјекти, вклучувајќи ја и самата држава, подеднакво се подложни на јавно прогласуваното право. Без владеење на правото, човековите права не можат да постојат, но и без човековите права владеењето на правото е технички без вредност и ориентација. Законите треба да се применуваат од страна на независното судство согласно меѓународните правила и стандарди за човекови права.

Европска унија (ЕУ) - владеење на правото

Во однос на ЕУ, од Римскиот договор до Лисабонскиот договор, се трагало за начин на ефективна реализација на правото од страна на постојната демократска заедница, која сега е многу повеќе еколошки освестена. На патот долг повеќе од 60 години европска интеграција, се движело етапно, и тоа од владеењето на правото како симболика до изградување на суштински начела на владеење на правото засновано врз конституционализација и соодветни институции во ЕУ.

Формално, од основачките договори на ЕУ, се смета дека Договорот од Мастрихт прв го конституционализирал владеењето на правото. А Договорот од Амстердам, во членот 6 став 1 пропишува: "Унијата е заснована врз начелата на слободата, демократијата, почитување на човековите права и основни слободи и владеење на правото, начела кои се заеднички за сите земји-членки ..." Реално, со овој договор, почитувањето на начелото на владеењето на правото станува важен предуслов за државите кои аспирираат полноправно членство во ЕУ.

Лисабонскиот договор (чл.2) пропишува: "Унијата се засновува врз вредностите за почитување на човековото достоинство, слободата, демократијата, еднаквоста, владеењето на правото и почитувањето на човековите права, вклучувајќи ги и правата на припадниците на националните малцинства. Овие вредности се заеднички за сите земјите-членки како општество каде што доминира плурализмот, недискриминацијата, толеранцијата, правдата, солидарноста и еднаквоста меѓу жените и мажите". Се забранува секоја дискриминација со примена на начелото на супсидијарност, пропорционалност, еднаквост пред законот, итн.[4]

Оттука, можеме да кажеме дека ЕУ се базира врз неделиви универзални вредности на човековото достоинство, слободата, еднаквоста и солидарноста, каде што посебно место заземаат начелата на демократија и владеење на правото. Таквите начела го сместуваат поединецот во центарот на неговото внимание со утврдувањето на статусот на граѓанин на Унијата и создавањето на областа на слободата, безбедноста и правдата.

Имено, „заедничките“ европски начела се промовирани во вредност. Додека правните начела имаат нивна структура, бидејќи настануваат од индивидуална пракса, тоа не е случај со вредностите. Затоа, некои теоретичари се на мислење дека ова би можело да го ослаби концептот на владеење на правото, што треба да остане основно начело на правното обликување на институциите и дејствувањето на ЕУ. Сепак, може да се заклучи дека концептот на владеење на правото било како начело или вредност, претставува систем кој првенствено е насочен кон заштита на правата на граѓаните од арбитражност и злоупотреба од страна на јавните власти.[5]

Судот на правдата на ЕУ во пресудата „Les Verts“ за првпат експлицитно кажал дека тогашната Европската заедница претставува заедница базирана на владеењето на

правото.[6] Во оваа пресуда особено се нагласува дека, ниту земјите-членки ниту институциите на ЕЗ не можат да ја избегнат проверката на усогласувањето со правните регулативи и постапки донесени согласно тогашниот Договор за Европска Заедница. Тоа значи дека ЕЗ е заедница на држави членки заснована врз право и правосудна контрола.

Во ваква заедница, правосудната заштита и контрола подразбира можност на проверка на сите акти на државите-членки и на институциите на ЕУ со цел да се обезбеди согласност со Договорот за основните права како своевидно над-право на ЕУ. Меѓутоа, самата пресуда не понуди целосна правна дефиниција за тоа зошто владеењето на правото подоцна беше предмет на различни толкувања во кругот на правни и политички теоретичари.[7]

Владеењето на правото и во рамки на ЕУ има два неразделни аспекти - формално (процедурално) и содржински (материјално). Ова се предвидува и во одлуките на Судот на правдата на Европската унија и на Европскиот суд за човекови права, кои фактички сè повеќе стануваат дел од уставното уредување. Тоа подразбира дека институциите на ЕУ се предмет на супервизорска усогласеност на нивните акти не само со Договорот, туку и со општите правни начела кои ги опфаќаат и основните права.[8]

Од практиката на Судот на правдата на ЕУ, практиката на органите на ЕУ и на актите на Европскиот Совет, може да се каже дека владеењето на правото се појавуваат како изворни вредности и начела кои се составен дел на *acquis*, кои важат како општи правни начела што произлегуваат од уставните традиции заеднички за државите-членки. Меѓу тие начела се: начелото на законитост, начелото на правна сигурност, начелото на независност и непристрасност на судовите, начелото на фер судење, забрана на дискриминација, еднаквост пред законот, итн.

Лакенската декларација за иднината на Европа[9] од 2001 година, започнува со констатација дека Европската унија се наоѓа на раскрсница без преседан во својата историја. Таква историја, сметаат авторите е своевидна „приказна за успех“, но важно е да се даде одговор на најмалку три прашања:

1. Демократски предизвик во рамките на Унијата;
2. Новата улога на Европа во глобализираниот свет;
3. Очекувањата на европските граѓани за донесување одлуки и спроведување на политиките на Европската унија.

Начелата на добро управување се: Отвореност (транспарентност) на институциите; Учество на граѓаните во одлучувањето; Одговорност на сите носители на овластувања; Ефикасност на носителите на овластување; Политика на усогласеност (кохерентност).

Примената на овие начела ги засилува и двете други важни начела: начелото на супсидијарност и начелото на пропорционалност. Начелото на супсидијарност и

начело на блискост – тоа значи дека одлуките треба да ги донесе власт што е најблиску до населението. Додека начелото на пропорционалност значи дека дејствувањата и процедурите на која и да е област на власта не смее да оди подалеку од она што е неопходно за да се исполни целта.

Советот на Европа - владеењето на правото

Во преамбулата на Статутот на Советот на Европа е напишано дека: „Владите на европските држави кои се водени од вистинскиот дух на политичките идеали и традицијата на почитување на слободата и владеењето на правото, како заедничко наследство...“ Во чл. 3 се вели дека секој член на Советот на Европа мора да го прифати принципот на владеење на правото...”

Определбите на Советот на Европа, односно „Acquis Council of Europe“[10] првенствено се однесуваат на заштитата на човекови права, повеќепартискиот парламент, демократија и владеењето на правото. Gustav Redbruch - т.н. Redbruchova формула од 1946 година, вели дека правната норма која не е во согласност со барањата на правдата до степен што не може да се толерира или кога правната норма е очигледно дизајнирана намерно да ја негира еднаквоста што е суштината на правдата, таквата правна норма мора да се укине во полза на начелото на правдата.[11]

Венецијанската комисија (2011) ги утврдила „неопходните елементи на владеењето на правото“ и тоа не само формалните елементи, туку и тие суштински за кои може да се најде консензус, а тие се: 1. Законитоста, вклучувајќи транспарентна, одговорна и демократска процедура за донесување закони; 2. Правна сигурност; 3. Забрана на арбитражност; 4. Пристап до правда пред независни и непристрасни судови, вклучувајќи ги и управните акти; 5. Почитување на човековите права; 6. Забрана за дискриминација и еднаквост пред законот.[12]

Во последно време, бројни автори сè повеќе ги спомнуваат и: 1. Достапноста на правото, што значи дека правото мора да биде разбирливо, квалитетно, јасно и предвидливо; 2. Укинување на дискреционото право; 3. Обезбедување на средства за решавање на спорови без големи трошоци.

ЕУ - Република Македонија и начелото владеење на правото

Начелото на владеење на правото во Република Македонија е поврзано со два важни паралелни процеси – 1. Приближување на законодавството на Република Македонија кон правото на Европската унија; и 2. Усогласувањето на домашното законодавство со законодавството на Европската унија.[13]

Приоритетни области за приближување на законодавството кон правото на ЕУ првенствено се политиката на конкуренција и државната помош, интелектуалната и индустриска сопственост, заштитата на личните податоци, јавните набавки и областите на инфраструктурата на квалитетот (стандардизација, метрологија, акредитација и оценка на сообразност).

Во текот на приближувањето на законодавството кон ЕУ, фокусот е ориентиран кон начелото на владеењето на правото. Во тој контекст треба да се елиминираат сите можни пречки и опструкции кои често се резултат на недостаток на волја и култура за добро владеење.[14]

Во однос на владеењето на правото и интегрирањето на Република Македонија во ЕУ, важно прашање е и капацитетот на постојната уставно-правна рамка за зачленување како полноправна членка на државата во ЕУ. Вистина е дека примарноста на договорите за ЕУ, како меѓународни договори, е обезбедена со постојните одредби од Уставот. Но, потребно е да се вгради и одредба со која дел од правниот поредок ќе претставува секундарно право. Тоа го направиле повеќе држави во нивните уставни. Исто така, потребно е да се обезбеди правна рамка за правото на глас на граѓани на ЕУ кои имаат живеалиште во Република Македонија, потоа прашањето на екстрадицијата на своите државјани по барање на некоја држава членка на ЕУ итн.

Сигурно дека трансферот на дел од законодавната власт врз институциите на Унијата ќе ја ослаби улогата на Собранието, но и ќе ја зголеми кога станува збор за директиви што доаѓаат од ЕУ, во случај на прифаќање на уставната одредба со која ќе му се овозможи на Собранието да го искаже својот став. Потребни се измени и во насока на загарантирано учество на Собранието во одобрување или согласност со позициите што ги предлага Владата, а се поврзани со партиципирањето во креирањето на политиката на ниво на ЕУ.

[1] Во Каталогот на Фулер за суштинските карактеристики на владеењето на правото се наведува: правото да биде општо достапно за секого, да не дејствува ретроактивно, да биде разбирливо, конзистентно и стабилно, за да може да се спроведе и следи.

[2] Види, Moller J., Skaaning C.E., "Systematizing Thin and Thick Conceptions of the Rule of Law", Justice System Journal, Vol. 33, Issue 2, 2012

[3] Smerdel B. Ustavno uređenje europske Hrvatske, Narodne novine d. d., Zagreb, 2013., str. 8.

[4] Види основачки договори; Повелба за основните права на ЕУ; различни документи на Комисијата, Советот и Парламентот за тие пресуди на Европскиот суд.

[5] Roos R. S. "The Rule of Law as a Requirement for Accession to the European Union", p. 3. Dostupno na: <http://www.kas.de/rspoe/en/publications/12154/> (1. rujna 2015.).

[6] Види: Case 294/83 Les Verts v. Parliament [1986] ECR 1339, para. 23

[7] Wennerström E.O, "The Rule of Law and the European Union", Uppsala, 2007, 61–76.

[8] Case C-50/00 P, Unión de Pequeños Agricultores [2002] ECR I-06677, para 38 i 39; Joined Cases C-402/05P i C-415/05 P, Kadi, [2008], ECR I-06351, para 316. Kada je riječ o Sudu za ljudska prava vidi: ECtHR Stafford v United Kingdom, 28 May 2001, para 63., Vidi: Case C-50/00 P, Union de los Pequeños Agricultores v. Council of the European Union, 2002 E.C.R. I-06677, para 38.

[9] Smerdel B, Ustavno uređenje europske Hrvatske, Narodne novine d. d., Zagreb, 2013., str. 224.

[10] Види, Lauc Z, Acquis Vijeća Europe i hrvatska lokalna samouprava, Ustavne promjene Republike Hrvatske i Europska unija, Sveučilište u Splitu, Pravni fakultet, 2010., str. 74.–98.

[11] Omejec J, Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava, Strasbourški acquis, Novi informator, Zagreb, 2013., str. 1087.

[12] Report on the Rule of Law, European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) 86th plenary session (Venice, 25–26 March 2011), Study 512/2009, CDL-AD(2011)003rev. Strasbourg, 4 April 2011.

[13] Види, Гоцевски Т, Бакрески О, Славески С, „Политичкиот и економскиот систем и одбраната на Р.М.“, Филозофски факултет Скопје, 2005 година.

[14] Петрушевска Т, „Меѓународно правни аспекти на спогодбата за стабилизирање и придружување на Р.М. со Европската заедница и со државите членки на ЕУ“, Скопје, 2008 година 118.

Слободниот пристап до информации - гаранција за добро владеење и заштита на правата и слободата на граѓаните

Вања Михајлова

Слободниот пристап до информации претставува едно од круцијалните човекови права, кое има силен импакт врз развојот на отворено и демократско општество и за одговорност на власта пред граѓаните. Преку овој моќен инструмент на демократски развиените општества, граѓаните можат да имаат увид како се трошат нивните пари, дали институциите се придржуваат кон законите и дали функционерите и јавните службеници ја злоупотребиле службената положба и овластување на штета на граѓаните. Слободниот пристап до информации од јавен карактер им овозможува на граѓаните да влијаат врз донесување и спроведување на политиките кои се од нивен интерес, врз зголемување на транспарентноста и отчетноста на власта и да барат да се почитуваат и заштитуваат нивните права и слободи.

Меѓународни документи - Правото на пристап до информации е содржано и гарантирано во голем број меѓународни документи, што укажува за неговото круцијално значење. Во оваа прилика ќе бидат споменети дел од нив. Универзалната декларација за човековите права на Организацијата на Обединетите Нации (ООН), беше првата меѓународна артикулација за правата и слободите на граѓаните и претставува основен извор на инспирација на националите и меѓународни напори за унапредување и заштита на човековите права и слободи и има огромно морално, политичко и правно влијание во светот. Во член 19 од Декларацијата се предвидува дека секое лице има право на слобода на изразување, што опфаќа слобода на изнаоѓање, примање и ширење на информации и идеи од сите видови, во било која форма или било кон начин.

Конвенцијата на ООН за пристап до информации, за јавно учество во донесувањето одлуки и за пристап до правдата во врска со работите што се однесуваат на заштитата на животната средина (од 1998г.), ги задолжува државите да ги стават на располагање на јавноста информациите во врска со заштитата на животната средина во рамките на домашната регулатива вклучувајќи и добивање на копија од таквите информации. Конвенцијата бара од државите да објавуваат информации за состојбата и квалитетот на животната средина, да прават анализи и објавуваат факти битни за формирање политики за заштита на животната средина и за тоа редовно да ја информираат јавноста. Советот на Европа усвои повеќе документи за заштита на човековите права, меѓу кои и за правото на слободен пристап до информации како што се: Конвенцијата за заштита на човековите права и за основните слободи и Протоколите кон Конвенцијата 1, 4, 6 и 7, Декларацијата за слободата на изразување и на информирање од 1982 година, Конвенцијата за заштита на лицата по однос на автоматското процесуирање на личните податоци и други документи. Советот на Европа усвои и Препорака за слободен пристап до службените информации (од

2002г.), според која пристапот до информации претставува фундаментално право и ефикасна гаранција за воведување и за имплементација на посебна регулатива од страна на државите. Со овој документ се утврдува дека правото на пристап до информации може да биде ограничено, меѓутоа ограничувањата треба да бидат прецизно утврдени во законот, да бидат пропорционални и да се однесуваат на: заштита на безбедноста, на превенција, истрага и покренување на обвинение за криминални активности, на заштита на приватноста, на комерцијалните и други економски интереси и сл. Во овој контекст се и Препораката на Советот на министри при Советот на Европа за пристап до информациите (P(81)19, Препорака на Комитетот на министри 1037(1986) за заштита на податоците и за слободен пристап до информации и други документи.

Домашно законодавство - Како обврска што произлегува од меѓународните документи, Република Македонија донесе Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер во 2006 година ("Сл. весник на РМ" бр.13/06) и измените и дополнувањата беа објавени во "Сл. Весник на РМ", 86/08 и 6/10).

Со Законот поконкретно се наведуваат имателите на податоци, се обезбедува јавност и отвореност во работењето на имателите на информации и им се овозможува на физичките и правните лица да го остварат правото на слободен пристап до информации од јавен карактер. Имателот на информација е должен веднаш да одговори на барањето за информации, а најдоцна во рок од 30 дена од денот на приемот на барањето. Ако имателот на информација го одбие барањето на информација, барателот има право да поднесе жалба до Комисијата за заштита на правото на пристап до информации (која согласно законот е независен орган), во рок од 15 дена од добивањето на решението од имателот. Ако Комисијата не донесе решение по жалбата против првостепеното решение, ниту по седум дена по повтореното барање, барателот има право да поведе управен спор.

Законот за слободен пристап до информации предвидува исклучоци кога имателите на информација можат да одбијат барање за пристап до информација и тоа во следните случаи:

- кога се работи за информација која врз основа на закон претставува класифицирана информација со соодветен степен на тајност;
- личен податок чие откривање би значело повреда на заштитата на личните податоци;
- информација за архивското работење која е утврдена како доверлива;
- информација чие давање би значело повреда на доверливоста на даночната постапка;
- информација стекната или составена заради истрага, кривична, прекршочна постапка, управна или граѓанска постапка, а чие давање би имало штетни последици за текот на постапката;

- информација, што се однесува на комерцијални и други економски интереси, вклучувајќи ги и интересите на монетарната и фискалната политика и чие давање ќе има штетни последици во остварувањето на функцијата;
- информација од документ што е во постапка на подготвување и се уште е предмет на усогласување кај имателот на информации, чие откривање би предизвикало погрешно разбирање на содржината, како и во други случаи поконкретно утврдени во Законот.

Законот предвидува и санкции кои се движат од 1000-2000 евра во денарска противвредност за имателите на информации кои го прекршиле Законот.

Несоодветна имплементација - Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер и после 11 години од неговото донесување не успеа да биде ефикасен механизам што ќе обезбеди проток на релевантни и точни информации. Недоследната примена на овој закон е проследена со затвореност на институциите и ограничената транспарентност, што го лимитира протокот на информации, поради што барателите на информации се соочуват со сериозни проблеми.

Практичната примена на Законот покажа бројни слабости, од недоволно познавање на правата кои се содржани во Законот, на постапката за добивање на бараните информации, неопределување на лице за давање на бараните информации и сл. Особен проблем при имплементацијата на Законот е долгата и комплицирана постапка за добивање на информација, особено што во најголем број на случаи бараните информации се давани на крајниот рок определен во Законот (30 дена) или во овој рок барателот се известува дека органот до кој е упатено барањето не е надлежен да ја даде бараната информација, иако согласно Законот истиот е должен по службен пат да го препрати барањето до надлежниот орган. Ваквиот однос придонесува за неефикасност во остварување на ова право, особено ако се земе во предвид и рокот за обжалување на одлуката со кое барањето е одбиено како и рокот за решавање по жалбата. Со овој проблем особено се соочуват медиумите. За барателите на слободен пристап до информации, особен проблем претставува што органите за голем број на податоци и документи одговарат дека се од доверлив карактер поради што не можат да ја дадат бараната информација, без да понудат цврсти факти за тоа. Ова претставува грубо кршење на правото на слободен пристап до информации, преку злоупотреба на законските ограничувања кои се исклучок, а имателот на информацијата самоволно одлучува кој податок е од доверлив карактер.

На слабости во примената на Законот за слободен пристап до информации посочува и ЕК во Извештајот за 2016 година, според која имплементацијата на Законот останува неефикасна и дека политичките партии сеуште се исклучени од листата на иматели на информации. Се нотира дека продолжува загриженоста за прекумерно класифицирање на документи како доверливи од страна на владата со што се

прекршува правото до пристап до документи и дека опаѓа обемот и квалитетот на јавно објавените документи од пооделни државни органи. Комисијата која одлучува по жалбите продолжува да има неефикасен капацитет за да ја мониторира усогласеноста на барањата за слободен пристап до информации, заради проактивно откривање на информациите. ЕК забележува и дека жалбената постапка е комплексна и долга и укажува на потребата од воведување на санкции, за да се охрабри поефикасното спроведување на легислативата.

Невладините организации и медиумите - се клучен фактор за контрола врз власта користејќи го овој моќен инструмент, преку кој ќе влијаат врз отчетноста и одговорноста на институциите. Колкава е нивната моќ може да се илустрира преку активностите на невладината организација за човекови права од Шпанија Access Info Europe, основана во 2006 година, чија основна определба е промоција и заштита на правото на пристап до информации.

Оваа организација поднесува бројни барања за информации до властите во Шпанија, но и до европските институции за прашања битни за граѓаните, посебно за трошењето на парите на даночните обврзници и мерките кои се преземат за спречување на корупцијата и злоупотреба на службената положба. Неодамна оваа организација беше актуелна кога преку слободен пристап до информации побара од ЕК редовно да ја известува јавноста колку изнесуваат трошоците за патувања на 28-те комесари, во вршењето на нивната функција. Незадоволна од спороста од добивање на информациите и незадоволителниот одговор од потпредседателот на ЕК “дека не е од особена важност во детали да бидат објавувани овие податоци во електронска форма бидејќи трошоците за нивното објавување би биле диспропорционални“ Access Info Europe возврати дека “вистинските трошоци не се оние кои се однесуваат на објавување на информациите, но оние кои се однесуваат на кредибилитетот и довербата во Европската комисија кога одбива редовно да ги објавува основните информации за трошењето на парите на даночните обврзници“. Во оваа постапка, Европскиот Омбудсман ги прифатил жалбите по однос на повредите при постапување на надлежните европски институции по овие барања.

Заради доследна примена на Законот, **се препорачува:**

- Измена на Законот, што би опфатило скратување на рокот за одговор на барањата за пристап до информации од сегашните 30 дена на 15 работни дена (на членот 21, став 1). Ова особено, ако се земе во предвид дека во најголем број од земјите од ЕУ, но и земјите од регионот овој рок е 15 дена, а во некои земји дури и помал, а заради ефикасност во примената на ова право;
- Потребна е поголема транспарентност на институциите, што подразбира објавување (без да бидат побарани) на сите информации кои произлегуваат од надлежноста и работата на имателот на информациите;
- Потребно е проширување на надлежноста на Комисијата за заштита на правото на пристап до информации, но и нејзина поголема транспарентност и

видливост тргнувајќи од фактот што овој орган е многу малку познат во јавноста;

- Потребно е зајакнување на санкциите поради недоследно почитување на Законот, со што ќе се овозможи ефикасно остварување на ова право.

Користена литература:

- Универзалната декларација за човековите права на ООН(2,5)

https://www.un.org/en/universal_declaration_human_rights

- Конвенцијата на ООН за пристап до информации, за јавно учество во донесувањето одлуки и за пристап до правдата, во врска со работите што се однесуваат на заштитата на животната средина,(3-5)

<https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents>

- Препорака на Советот на Европа за слободен пристап до службените информации(1,2), <https://www.coe.legislationline.org>

-Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер(“Сл весник на РМ“ 13/06, 86/08 и 6/10),

- Извештај на ЕК за 2016 год. за напредокот на Македонија за приклучување кон ЕУ (12) https://ec.europa.eu/.../2016/2016109_report_the_former_yugoslav_republic_of_macedonia

- Access info Europe-<https://www.access-infor.org>.

Иднината на доктрината „Bosphorus“: Односот помеѓу Луксембург и Стразбур во заштитата на човековите права

М-р. Ирена Цуцулоска

Донесувањето на Лисабонскиот договор кој што и даде правно обврзувачко дејство на Повелбата за фундаментални права на Европската Унија и кој што ја воспостави обврската на Европската Унија да пристапи кон Европската Конвенција за човекови права, го означил почетокот кон создавање на силен и кохерентен систем на заштита на фундаменталните права во Европа. И покрај обврската од член 6 (2) од Договорот за Европската Унија, пристапувањето на ЕУ кон Конвенцијата е сèуште предмет на голем број дебати.[1] Како и да е, после триесет години на дискусија и околу три години на преговори, процесот на пристапување на ЕУ кон Конвенцијата е блиску до тоа да стане реалност особено по успешното завршување на преговорите и драфт-договорот за пристапување (ang Draft Accession Agreement) на 5 април 2013.[2] Долго очекуваното Мислење[3] на Европскиот суд на правдата во однос на компатибилноста на драфт-договорот за пристапување со Договорите на ЕУ кое беше донесено на 18 декември 2014 година истакна дека овој драфт-договор за пристапување на ЕУ кон Европската конвенција за човекови права е некомпатибилен со правото на ЕУ. Без сомнение, ова предизвика непријатен развој на настаните, но во исто време и освестување и за Европската Унија и за Советот на Европа дека пристапувањето е процес кој што бара многу детална и сеопфатна анализа со цел да се решат сите проблеми и предизвици кои што би произлегле од процесот на пристапување. Еден од тие проблеми и предизвици е секако позицијата на Европската Унија во системот на Советот на Европа по нејзиното пристапување, имајќи го предвид фактот што пристапувањето би значело можност Стразбуршкиот суд да утврди дека Унијата е одговорна за повреда на правата од Конвенцијата, односно ЕСЧП да го има „последниот збор“ и да ја утврдува компатибилноста на правото на ЕУ со Конвенцијата. Експертите сметаат дека најдобро решение е дијалог помеѓу двата суда и антиципираат дека институциите на ЕУ ќе направат се за да обезбедат нивните акти да се целосно во согласност со Конвенцијата, па оттука ретки ќе бидат случаите како Bosphorus[4] каде што би се покренало ова прашање на оценување на компатибилноста на актите на ЕУ со Конвенцијата. Во секој случај, очигледно е дека прашањето на Bosphorus не било прецизно разјаснето за време на преговорите, па оттука заслужува особено внимание имајќи предвид дека неговата иднина е неизвесна.

Во предметот Bosphorus Европскиот суд за човекови права во Стразбур разјаснил дека има надлежност да разгледува апликации поднесени против национални мерки кои што директно или индиректно произлегуваат од обврските што ги налага правото на Европската Унија. Со други зборови, Стразбуршкиот суд потврди дека има право индиректно да ја оценува компатибилноста на актите на Европската Унија со

стандардите на Европската конвенција за човекови права. Меѓутоа наместо да го направи тоа, Судот во оваа пресуда истакна дека Европската Унија нуди стандард за заштита на фундаменталните права еквивалентен на тој од ЕКЧП, воведувајќи го „тестот на еквивалентна заштита“ или како што Судот оригинално го нарекува „equivalent protection test“ [5], кој што уште е познат како „презумпција Vosphogus“. Со воспоставувањето на оваа доктрина Судот во Стразбур прифати дека Европската Унија нуди еквивалентен систем на заштита на човекови права како тој на Совет на Европа и сè додека е тоа така нема потреба од негова интервенција. [6] Притоа, ваков вид на презумпција за еквивалентна заштита ќе постои само во случаи кога државата не поседува никаква дискреција при имплементацијата на предметниот акт. [7] Судот исто така напоменал дека презумпцијата би можела да биде побивана доколку постојат докази дека заштитата обезбедена од страна на Европската Унија е со „очигледни недостатоци“. [8] Во вакви случаи каде што постојат очигледни недостатоци во заштитата на човекови права обезбедена од страна на Европската Унија, Европскиот суд за човекови права како „уставен инструмент на Европскиот јавен поредок“ [9] од областа на човековите права [10] ќе продолжи со одлучувањето по предметот што во крајна линија би можело да резултира со донесување на пресуда во која што би била утврдена повреда на човековите права загарантирани со Конвенцијата. Во Michaud против Франција [11] Европскиот суд за човекови права појаснил дека целта на „презумпцијата на еквивалентна заштита“ е да се избегне ситуација кога земјата-членка би била во дилема при исполнувањето на одредени обврски кои што за неа произлегуваат од нејзиното членство во меѓународна организација која што не е потписничка на Конвенцијата, а на која државата пренела дел од својот суверенитет. Односно, целта е државата да се оправда за преземањето или пропуштањето на дејствија кои што произлегуваат од таквото членство vis-a-vis Конвенцијата. [12]

Во секој случај, оваа презумпција не значи дека Унијата е слободна да ја игнорира Конвенцијата и/или нејзините обврски во насока на почитување и заштита на човековите права. Судот во никој случај не рекол дека Унијата ужива целосен имунитет. [13] Формулата за еквивалентна заштита се применува само кога дадената заштита е споредлива со онаа дадена од страна на Конвенцијата. Практично, Vosphogus ја штити Унијата од постојано испитување и проверување, затоа што се претпоставува дека нивото на заштита дадено од страна на Европската Унија е исто како она што го обезбедуваат сите сегашни договорни-страни на Советот на Европа. Оваа доктрина не е создадена за да креира систем на „двојни стандарди“ во преговарачкиот процес, туку само да го одложи третманот на Унијата на ист начин како оној со другите договорни страни, до нејзиното формално пристапување кон Конвенцијата. [14]

Иако на прв поглед изгледа како доктрината на „еквивалентна заштита“ да и нуди на Унијата значителна привилегија која до сега не постоела, сепак доколку подетално се анализира состојбата, произлегува дека во пракса не постојат големи разлики токму

поради посветеноста на Судот на правдата на Европска Унија на заштита на фундаменталните права, дијалогот на повеќе нивоа помеѓу двата суда и централната улога на Повелбата за фундаменталните права во правниот поредок на Унијата. Останува постоењето на „еквивалентна заштита“ да биде проверувано за секој случај поединечно и презумпцијата да може да биде оспорувана доколку дадената заштита е под поставениот праг.[15] Како што тоа скоро се покажа во предметот MSS[16], Европскиот суд за човекови права и покрај постоењето на принципот презумпција на еквивалентна заштита не се воздржува од детална контрола и испитување на заштитата на фундаменталните права во рамките на правниот систем на ЕУ.

Доктрината Босфорус претставува огромен позитивен напредок во односите помеѓу двата суда и двата системи на заштита и точно е дека има голем придонес за создавање на атмосфера на заемна почит и „good faith“ во текот на преговорите за пристапување на Унијата кон Конвенцијата. Неговата намена е јасна со цел да и даде простор и одреден степен на флексибилност на Унијата за време на периодот на преговори. Сега кога сме на неколку чекори од пристапувањето на Унијата кон Конвенцијата потребно е повторно да се преиспита иднината на принципот на „презумпција на еквивалентна заштита“.

Голем број на експерти и практичари сметаат дека доктрината Bosphorus е некомпатибилна со принципите врз кои е базирано пристапувањето на ЕУ кон Конвенцијата и дека ќе биде многу тешко оваа доктрина да се следи по формалното пристапување. Тие сметаат дека ЕУ не може да пристапи на еквивалентна основа, задржувајќи ја презумпцијата на еквивалентна заштита. Било каков привилегиран или различен третман би бил во директна спротивност со правилото за еднаквост помеѓу сите договорни страни на Конвенцијата со оглед на тоа што ЕУ не би била третирана на ист начин како останатите 47 договорни страни. Како резултат пак на тоа постои можност да се намали репутацијата и кредибилитетот на Унијата во заштитата на фундаменталните права. Постојат дури и дискусии дека нема да постои дополнителна придобивка за Унијата од ова пристапување и дека целиот овој проект на пристапување ќе изгуби на значење.

Некои експерти имаат поинаков пристап и сметаат дека по пристапувањето, Европскиот суд за човекови права детално ќе го анализира секој предмет. Примената на доктрината Bosphorus нема да се промени. Тие сметаат дека таа претставува суштина на пристапувањето. Сèуште ќе постои „презумпција на еквивалентна заштита“ помеѓу правото на ЕУ и Конвенцијата, но станува збор за соборлива презумпција која што ќе се испитува од случај во случај[17].

Сè на сè, иднината на Bosphorus сèуште е неизвесна и создава значително дополнителни грижи. Претставува една од клучните точки на пристапувањето со оглед на тоа дека е поврзана со суштината на овој процес и секоја избрзана одлука би можела да има штетни последици и за ЕУ и за Совет на Европа. Преговорите го оставија ова прашање отворено, признавајќи дека обврска на Европскиот суд за

човекови права е да одлучува за судбината на доктрината која што самиот тој ја развил. Притоа, треба да се има предвид дека ова не е единственото прашање што ќе треба да биде одлучено од страна на Стразбуршкиот суд затоа што тука се и прашањата за тоа како ЕУ како договорна страна со својата *sui generis* природа ќе се вклопи во принципите на еквивалентна заштита и еднаквост, прашањата околу автономијата на ЕУ и потребата за правна сигурност во областа на заштитата на фундаменталните права во Европа.

Во секој случај Судот ќе треба да се изјасни доста брзо во однос на тоа што ќе се случи со оваа доктрина. Дали *Bosphorus* ќе преживее или не? – останува само да го следиме процесот на пристапување и да видиме какви ќе бидат ставовите на судот во Стразбур во иднина.

[1] Види повеќе во: “The EU’s Accession to the European Convention on Human Rights-A matter of Coherence and Consistency”, J6rg Polakiewicz in a “Fundamental Rights in the EU. A Matter for Two Courts”, Edited by Sonia Morano’Foadi and Lucy Vickers, Oxford and Portland, Oregon 2017, Prologue, XVII.

[2] “Problems and Challenges of the EU’s Accession to the ECHR: Empirical Findings with a View to the Future”, Stelios Andreadakis in a “Fundamental Rights in the EU. A Matter for Two Courts”, Edited by Sonia Morano’Foadi and Lucy Vickers, Oxford and Portland, Oregon 2017, 47.

[3] Opinion 2/13 на Европскиот суд на правдата од 18 декември 2014 во однос на компатибилноста на драфт договорот за пристапување на Европската Унија кон Европската Конвенција за човекови права, достапно на: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62013CV0002>, пристапено на 6 септември 2017.

[4] Случај *Bosphorus Hava Yolları Turizm* против Ирска (Апликација бр. 45036/98), Пресуда од 30 јуни 2005.

[5] *Ibid*, para 155.

[6] Paul’De’Hert and Fisnik’Korenica, “The Doctrine of Equivalent Protection: Its Life and Legitimacy Before and After the European Union’s Accession to the European Convention on Human Rights”, 2012, стр. 875.

[7] *Ibid*, para 156.

[8] *Ibidem*.

[9] “Constitutional instrument of European public order”.

[10] Види пресуда: Loizidou против Турција (preliminary objections), пресуда од 23 March 1995, § 75).

[11] Michaud против Франција, (Апликација бр. 12323/11), пресуда од 6 декември 2002.

[12] Ibid, para 111.

[13] Види: L Scheeck, "The Relationship Between the European Court and Integration through Human Rights", 2005, 65.

[14] Stelios Andreadakis, "Problems and Challenges of the EU's Accession to the ECHR: Empirical Findings with a View to the Future", in a Fundamental Rights in the EU. A Matter for Two Courts, Ed. Sonia Morano'Foadi and Lucy Vickers, Oxford and Portland, Oregon 2017, 62.

[15] Заедничко одвоено мислење на судиите Rozakis, Tulkens, Traja, Botoucharova, Zagrebelsky и Garlicki и одвоено мислење на судијата Ress во предметот Bosphorus (n 62).

[16] Случај: MSS против Белгија и Грција (Апликација бр. 30696/09), пресуда од 21 јануари 2011.

[17] Слично е дискутирано од страна на Timmermans, во "Will the accession of the EU to the European Convention on Human Rights Fundamentally Change the Relationship between the Luxemburg and Strasbourg Courts (n 42) 18-19.

Конвенцијата за правата на детето и семејното насилство

Доц. д-р Марјан Габеров

Конвенцијата за правата на детето е донесена од страна на Генералното собрание на Организацијата на Обединетите Нации во 1989 година, а истата стапила во сила една година подоцна во 1990 година.

По својата правна природа и по своите карактеристики конвенцијата претставува базичен документ од меѓународно правна природа кој ја гарантира заштитата на децата во универзални рамки. Неколку основни принципи и постулати се прокламирани и се истакнуваат во нормативниот дел на конвенцијата, како што се забраната за дискриминација на децата по било кој основ, правото на живот на децата како нивно основно човеково право, остварувањето на најдобрите можни интереси на детето, развојот на децата, како и почитувањето на нивните ставови. Одредбите од оваа конвенција директно не се однесуваат на проблематиката на семејното насилство, но сепак истата на еден индиректен, посреден начин има значајна улога за влијанието на семејното насилство врз децата, како жртви на истото (Hammarberg, 134). Со помош на оваа конвенција во светски и глобални рамки се дефинираат принципи и норми за децата кои имаат универзален карактер и се применливи во рамките на сите општества (Пирковска – Змијанац, 21). Како што истакнува Draskic, Конвенцијата за правото на детето треба да обезбеди за оваа ранлива категорија на лица, мир, човеково достоинство, висок степен на толеранција, остварување на слободата без никакви ограничувања, висок степен на почитување на принципот на рамноправност, како и солидарност со останатите членови во рамките на општеството (Draskic, 60-64).

Конвенцијата за правата на детето содржи сет на права преку кои се обезбедува минимум заштита и минимум стандарди за правилен развој на децата, кои треба да бидат обезбедени од страна на државите. Оваа заштита на децата треба да биде обезбедена во рамките на здравствениот систем, во рамките на образованието на децата, во правните односи, како и во рамките на социјалните услуги за децата.

Конвенцијата за правата на детето од 1989 година на Обединетите Нации структурално е составена од преамбула, која го претставува воведниот дел на конвенцијата и вкупно 54 членови во кои се предвидуваат сите права за децата, преку кои се очекува да се оствари максимална заштита на оваа ранлива категорија на лица во универзални рамки. Според Ортаковски правата кои што се предвидени во рамките на Конвенцијата од аспект на околностите на кои се однесуваат може да се категоризираат во пет посебни групи. Првата група, се однесува на права на децата кои се од економски карактер или економските права на децата, втората група ги покриваат правата на децата кои се однесуваат на социјалата и културта, или социјалните и културните права на децата, третата група го опфаќа сетот на

граѓански и политички права на децата, четвртата група ги опфаќа правта на децата кои влегуваат во делокругот на малолетничкото судство и петтата или последна група на права на децата се нивните хуманитарни права(Ортаковски, 12-13).

Во конвенцијата во членот 1 се дава дефинирање на поимот на дете, така според нормативниот текст на конвенцијата за дете се смета секое човечко суштество кое не навршило 18 години од својот живот. Од ова генерално правило дека под поимот на деца се опфатени сите лица кои немаат навршено 18 годишна возраст, постои исклучок кој предвидува можност врз основа на законските прописи полнолетството да се стекне порано, како што е примерот за еманципирање на способноста на малолетникот за склучување на брак, по претходно дадена согласност од родителите и мислење од здравствена установа.

Членот 2 од Конвенцијата за правата на детето се однесува на забраната на дискриминација при примената и обезбедувањето на сите права кои се предвидени во рамките на конвенцијата, без разлика на расата, полот, бојата на кожата, јазикот, вероисповедта, политичкото убедување, националното потекло, социјалното потекло, етничкото потекло, имотната состојба, неспособноста на детето, раѓањето или некој друг статус или околност на детето, или на негов родител или старател.

Овој член по својата суштина ја нагласува потребата од активна обврска на државата за превенција на децата од дејствија на дискриминација, како и потребата од воспоставување на мерки кои вклучуваат ревидирање на законската регулатива во насока на подобрување на состојбите, стратешко планирање, постојано следење и мониторирање на процесите, зголемување на свесноста на граѓаните за значењето на заштитата и остварувањето на правата на децата, подобрување на системот на образование, пропагандни кампањи во насока на остварување на најдобрите можни интереси на детето, како и оценување на преземените мерки и активности (Давитковски и др, 21).

Во насока на остварувањето на најдобрите можни интереси на децата и нивната максимална заштита и почитување на нивните права е и членот 3 од Конвенцијата за правата на детето според кој овој најдобар интерес на децата претставува императив за сите чинители во општеството, без разлика дали се работи за социјални власти, јавни власти, приватни институции, административни тела или законодавни тела.

Од посебно значење за феноменот на семејното насилство во рамките на Конвенцијата за правата на детето е членот 16 од истата. Согласно овој член експлицитно се наведува дека ниедно дете нема да биде изложено на самоволно или незаконито мешање во неговата приватност, семејството, домот, преписката, како и фактот дека истото нема да биде изложено на незаконити напади на штета по неговата чест и углед.

Членот 16 од Конвенцијата за правата на детето може да се доведе во контекст со членот 19 од истата конвенција, според кој државите потписнички се обврзуваат да

ги преземат сите законодавни, административни, социјални, како и образовни мерки во насока на остварување на заштита на детето од сите облици на ментално, физичко и сексуално насилство. Секој од овие посебни видови на насилство врз детето може да резултира со негово повредување, со злоупотреба на детето, негово занемарување, немарен однос кон детето, дејствија што значат малтретирање на детето, постојана експлоатација на детето и негово искористување и тоа во време кога за детето се грижат неговите родители, старатели или било кое друго лице на кое што му е доверено детето на чување и воспитување. Во истиот член се потенцира и потребата мерките за заштита на детето, неопходно да ги вклучат во себе и програмите за социјална безбедност на децата, како и обезбедување на поддршка на децата во целокупниот систем на остварување на заштита на оваа категорија на лица.

Во насока на потполно остварување на овој член во Република Македонија, неопходно е постојаните законски прописи доследно да се применуваат, како и да се врши постојано следење на состојбите за подобрување на законските решенија во предметната област, да се изработи сеопфатна студија за насилство врз децата во државата, со посебен акцент на сексуалното насилство, да се подигне свеста кај сите лица во општеството за значењето на правилниот развој на децата и др.

Следен член од Конвенцијата за правата на детето кој на посреден начин се однесува на семејното насилство е членот 32 од истата. Во рамките на овој член се забранува секаков вид на економска експлоатација на децата, која што може да наштети на самиот развој на детето, на неговото образование, на неговото здравје и сл. Во оваа смисла државите членки се обврзани да преземат бројни мерки и активности во насока на остварување на ова право на децата, пред се законски да ја утврдат минималната возраст за вработување на детето и негово стапување во работниот процес, работното време да го прилагодат на потребите и спецификите на детето кое што ги извршува работните обврски, како и тоа да се воспостават соодветни механизми за ефикасно применување на овој член.

Членот 34 од Конвенцијата за правата на детето се осврнува на заштитата на децата од сексуалното насилство, воопшто, вклучително и од сексуалното насилство во рамките на семејството. Во оваа насока членот 34 од конвенцијата се поставува заштитнички кон децата и нивна заштита од сите облици на сексуално искористување и сексуално малтретирање. Како и остварувањето на останатите права од оваа конвенција, и правото предвидено во рамките на членот 34 бара определени активности од страна на државата, како што се, спречувањето на сите активности и дејствија што значат учество на децата во актите на проституција, забраната за искористување на децата за порнографски цели, како и забраната за било која принуда на детето за негово учество во некоја недозволена активност.

Во насока на заштита на детето од актите на насилство, како и од актите на насилство во семејството е и членот 37 од Конвенцијата за правата на детето, според кој сите држави членки и потписнички на конвенцијата се обврзуваат дека ќе обезбедат

услови во кои ниту едно дете нема да биде подложено на мачење или на некој друг вид на нехуман третман, или негово казнување.

Основниот текст на Конвенцијата за правата на детето вклучува и два Факултативни протоколи кон истата, и тоа, Факултативниот протокол на Конвенцијата за правата на детето за учество на децата во вооружените судири усвоен од Генералното собрание на Организацијата на Обединетите Нации во 2000 година, кој се применува од 2002 година, како и Факултативниот протокол на Конвенцијата за правата на детето за продажбата на деца, детската проституција и детската порнографија, усвоен од Генералното собрание на Организацијата на Обединетите Нации во 2000 година, кој се применува од 2002 година.

Од наш непосреден интерес е токму Факултативниот протокол на Конвенцијата за правата на детето за продажбата на децата, детската проституција и детската порнографија, кој се усвојува како резултат на зголемениот промет на децата, за целите на нивна продажба, нивно искористување за детска проституција, како и злоупотребите во порнографски цели. Семејството како една општествена група е детектирано како едно од можните сторители на овие забранети дејствија, преку што доаѓа до сторување на насилство врз сопствените деца, и до потполно нарушување на физичкиот и моралниот интегритет на децата.

Користена литература

- Hammarberg, Thomas. 2011. Human rights in Europe: no grounds for complacency. Strasbourg: The Council of Europe Publishing.
- Пирковска – Змијанац, Гордана. 1999. Улогата на НВО и Македонската национална коалиција за заштита на правата на детето во имплементацијата на Конвенцијата за правата на детето. Скопје: Здружение за заштита на правата на детето.
- Draskic, Marija. Jugoslavija i Konvencija Ujedinjenih Nacija o pravama deteta. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
- Ортаковски, Владимир. Правата на детето според меѓународната регулатива, посебно во Конвенцијата за правата на детето. Скопје: Здружение за заштита на правата на детето.
- Давитковски, Борче, Бужаровска, Гордана, Калајџиев, Гордан, Мицковиќ, Дејан, Груевска – Дракулевски, Александра. 2010. Компаративен преглед на законодавството во Република Македонија и Конвенцијата за правата на детето. Скопје: Министерство за правда на Република Македонија.

Политичкото влијание преку изборот и разрешувањето на судиите и јавните обвинители како начин на загрозување на принципот на владеење на правото

М-р. Меритон Арслани

Вовед

Начелото на поделба на власта има суштинско значење за организирање на власта во една демократска држава. Со поделбата на власта се стреми кон реализација на начелото на владеење на правото, а тоа се смета дека е возможно бидејќи ни еден актер или група нема доволна моќ за доминација. Така, поделбата на власта е еден од основните постулати врз кои е поставена и функционира правната држава (Арнаудовски 2009, 75).

Со поделба на власта се прави обид кон обезбедување на самостојност и независност во работата на органите на власта наспроти фактот дека сите власти, како извршната, законодавната, така и судската власт се во постојана кооперација и односите помеѓу нив се нужни и неизбежни.

Во рамките на постоењето на правниот систем на демократската држава секогаш се настојува кон избор на професионални кадри кои правилно и законски ќе ја вршат својата должност и нема да ги искористуваат нивните овластувања кон исполнување на политички интереси на политичките групи. На тој начин би се обезбедило подобра и посигурна заштита на човековите слободи и права во рамките на државните органи. Но, секако дека политичките структури, особено како дел од власта, постојано вршат притисоци и ја злоупотребуваат нивната позиција за да влијаат на работата на правосудството. Има повеќе начини на злоупотреба на моќта на политичките структури за нарушување на самостојноста и независноста на органите на правосудството. Еден од начините за вршење на влијание во работата на правосудството е токму преку членовите на надлежните органи за избор и разрешување на судии и јавни обвинители, а кои се избрани, односно доаѓаат од политичките предлози на извршната и законодавната власт.

1. Важноста на самостојноста и независноста на правосудството

Независноста во работата на органите на правосудството е многу важен елемент за градење на добар и функционален правен систем во државата. Корумпирани, зависни и уплашени одлучувачи не можат да делат правда (раздаваат правда)...(Orth 2003, 86).

Во рамките на правниот систем на Република Македонија се предвидени неколку механизми и демократски реформи со цел да се постигне повисоко ниво на самостојност и непристрасност во работата на органите на правосудството, како во

делот на кадровската опременост за избор на квалитетен и професионален кадар, со донесување на Законот за Судскиот совет на Република Македонија во 2006 година, основањето на Советот на јавните обвинители по донесување на Законот за Советот на јавните обвинители на Република Македонија, системот на избор на судии и јавни обвинители преку Академијата на судии и јавни обвинители (ситемот на градење на кариера), така и во однос на финансирањето и економската независност на судиите и јавните обвинители во рамките на државниот буџет.

Како органи на правосудството, од едната страна јавното обвинителство е единствен и самостоен државен орган, а од друга страна судовите се самостојни и независни државни органи, во кои се забранува секакво политичко организирање и дејствување. За самостојност на овие државни органи пред се треба да се обезбедат услови каде во тие институции јавните обвинители и судиите своите функции ќе ги вршат врз основа и во рамките на Уставот, законите и меѓународните договори кои се ратификувани во согласност со Уставот. Тие треба објективно, законито и непристрасно да дејствуваат, со почитување на слободите и правата на човекот и граѓанинот. За постигнување на високо ниво на професионалност и самостојност на работата на правосудните органи влијаат многу фактори. Прво, судиите и јавните обвинители треба самостојно, професионално, независно и законито да ја вршат функцијата, без да подлежат на било каков притисок или закана. Тоа значи дека јавните обвинители самостојно ја вршат нивната работа и судиите судат самостојно и независно од секакви политички или други импликации. Второ, тие треба да бидат самостојни и независни и во однос на начинот на обезбедување на финансиски средства за самостојно вршење на работата. Имено, судовите и јавните обвинителства мора да имаат соодветни и сигурни средства за финансирање во рамките на единствениот државен буџет. И трето, високо квалитетно судство и јавно обвинителство бара и воспоставување на модел кој преку правни норми и решенија ќе нуди заштита и успешно функционирање на овие институции. Дополнително, за обезбедување на самостојност и независност во работата, судиите треба да бидат избрани со траен мандат, а постапката за нивната одговорност при вршење на работата да се води пред институција која е независна од законодавната и извршната власт (Ристова 2012, 41). Истото важи и за јавните обвинители. Без обезбедување на услови за трајно вршење на дејноста, и почувствување на сигурноста во преземените дејствија не може да се зборува за независност и непристрасност на работата на овие органи.

Меѓутоа, самостојното судство само по себе не е доволно за обезбедување на владеење на правото. Затоа, Chavez смета дека во прилог кон тоа судовите треба да се ефикасни, достапни, добро финансирани и кадровски добро опремени, тие мора да бидат и независни од сите актери кои прават обид да ја монополизираат власта (Chavez 2008, 65). Бидејќи, пред се, судската независност бара непристрасност и политичка ограниченост (Fiss 1993, 56).

Самостојноста и независноста во работата на овие органи е многу важна компонента и предуслов за постигнување на ниво на професионално дејствување и заштита на слободите и правата на граѓаните. Тоа од причина што целта на воспоставување на јавното обвинителство и судовите е токму обезбедувањето на заштита на човековите слободи и права од секоја повреда која може да дојде со злоупотреба на моќта и овластувањата. Од друга страна, треба да се има предвид дека само судството кое е независно од притисок, поттик и манипулирање може да ги контролира и истражува злоупотребите на моќта (Chavez 2008, 65).

2.Изборот и разрешувањето во правосудството од политичка призма

Во демократските држави секогаш постои тенденција на извршната власт да ја задржи својата превласт и да врши влијание во изборот, оценувањето и разрешувањето на судиите и јавните обвинители.

Покрај направените чекори во насока на подобрувањето на положбата на судиите и јавните обвинители, сè уште наоѓаме на голем број предизвици и пречки за постигнување на висококвалитетна работа. Една од реформите која ги отвори вратите за избор на високостручен и независен кадар беше токму основањето на Судскиот совет и Советот на јавните обвинители како самостојни и независни органи кои меѓудругото се надлежни за изборот, одговорноста и разрешувањето на судиите и јавните обвинители.

Судскиот совет на Република Македонија е самостоен и независен орган на судството кој ја обезбедува и гарантира самостојноста и независноста на судската власт и истовремено треба да оневозможува политичко влијание во судството. Тој треба да е надвор од секакво политичко организирање и неговите членови не смеат да остваруваат никаква партиска активност. Секаква политичка идеологија и политички интерес се исклучуваат од работата на овој орган. Исто така, тој теоретски претставува и метод на гаранција за судската независност од другите државни органи. Некои автори пак, сметаат дека советот треба да биде независен орган кој се појавува како гарант на независноста на судијата (Арнаудовски 2009, 81).

Во корист на обезбедување на самостојност и независност во работата, а и со почитување на ставот на Венецијанската комисија (Академија за судии и јавни обвинители 2014, 305), Советот има плуралистички состав, каде што мнозинството од членовите се од редот на судиите, а другите членови доаѓаат од редот на обвинителите, адвокатите, професорите по право и други истакнати правници. Меѓутоа, во неговиот состав не изостануваат и кадри кои се директно или индиректно поврзани со политички структури во државата. Имено, во Советот по функција член е Министерот за правда, а тројца членови се избираат од Собранието на Република Македонија со мнозинство гласови од вкупниот број пратеници, при што мора да има мнозинство гласови од вкупниот број пратеници кои припаѓаат на заедниците кои не

се мнозинство во Република Македонија и двајца членови на Советот се предлагаат од Претседателот на Република Македонија, а изборот го врши Собранието од кои еден е припадник на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија.

Присуството на Министерот за правда кој е дел од извршната власт, како и членовите кои се избрани од Собранието на Република Македонија и членовите кои се избрани од Собранието по предлог на Претседателот на Република Македонија до чии избор може да дојде поради политичките препораки или поврзаноста со одредени политички групи, претставува закана за нарушување на самостојноста и независноста на Советот како орган. А токму независниот совет кој има решавачко влијание врз одлуките за назначување и кариера на судиите претставува соодветен метод за гарантирање на независноста на судството, препорачува Венецијанската комисија (Академија за судии и јавни обвинители 2014, 305).

Со основање на Советот на јавните обвинители на Република Македонија со Законот за Совет на јавните обвинители од 2007 година (ЗСЈО) се направи голем чекор за отстранување на политичкото влијание врз работата на Јавното Обвинителство, бидејќи пред тоа јавните обвинители беа именувани од страна на Собранието на Република Македонија. Со стапување на сила на ЗСЈО, Советот на јавните обвинители исто како Судскиот Совет согласно препораката на Венецијанската комисијата (Академија за судии и јавни обвинители 2014, 343-352), почна да работи во мешан состан, со што членовите доаѓаат од редот на јавните обвинители од сите нивоа, адвокати, професори по право и други истакнати правници. Иако од една страна тие се неопходни и симбол на односите на правосудството со другите државни органи, сепак, од друга гледна точка, во делот на 11-те членови кои ги брои Советот, членувањето на Јавниот обвинител на Република Македонија кој директно се избира од страна на Собранието на Република Македонија по предлог од Владата и претходно мислење од Советот на јавните обвинители, и членувањето на четворицата членови кои ги избира Собранието на Република Македонија од редот на универзитетски професори по право, адвокати и други истакнати правници, од кои двајца се припадници на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија, претставуваат закана за објективноста и самостојноста во работата на Советот на јавните обвинители од страна на политичките структури. Имено, тие претставуваат извори на задоволување на политичките апетити на политичките партии, особено на тие од извршната власт, кои при избор и разрешувања на јавни обвинители, да можат да се изберат "послушни кадри" кои би се ставиле во положба на заштита на интересите на тие политички структури, или пак повикување на одговорност или разрешување на обвинителите кои се "непослушни и бунтовни" против нив.

3.Феноменот "истакнат правник"

Како што веќе се спомна во составот на Судскиот совет на Република Македонија, како и во составот на Советот на јавни обвинители постојат членови кои директно се избрани од Собранието на Република Македонија, а некои од нив и по предлог на Претседателот на државата. На овој начин законодавната, а особено извршната власт, вршат контрола над работата на органите кои се надлежни за избор, оценување и разрешување на судиите и јавните обвинители.

Политичките структури како дел од законодавната и извршната власт при изборот на членовите како во Советот на јавните обвинители, така и на членовите во Судскиот совет, умеат да ги злоупотребуваат нивните овластувања. Тоа може очигледно да се утврди од податоците за членовите на советите. Во Судскиот совет од податоците кои може да се забележат на веб-страницата (Судски совет на РМ, Судски портал на Република Македонија н.д.), се гледа дека од 5-те членови кои ги избира Собранието на Република Македонија, само тројца од нив имаат искуство во правосудни органи и доаѓаат од редот на адвокати и судии, додека двајца од нив се со работно искуство во административни работи, како во државна, така и во локалната администрација. Нивното искуство е далеку од нужното за да вршат избор, а ниту пак да утврдат одговорност со оценување на стручноста во работата на судиите.

Ситуацијата во Советот на јавните обвинители е уште позагрижлива, каде што иако податоците на веб страната на Советот се крајно ограничени во однос на членовите и нивната биографија (www.sjorm.gov.mk н.д.), од истражувањето и податоците кои авторот ги обезбедил за потребите на овој труд може да се види дека членовите на Советот на јавните обвинители кои се избрани од Собранието на Република Македонија се претежно со работно искуство во административни работи и со искуство како стручни соработници и раководители на сектори во општинска и државна администрација. Од двата сегашни членови на Советот на јавните обвинители (сè уште не е извршен избор на уште двајца членови на Советот кои ги избира Собранието, по престанок на работниот однос на двајца од членовите), ниеден од нив нема искуство во правосудни работи, односно двајцата сегашни членови имаат само искуство во административни работи.

Сите овие членови на Судскиот совет на Република Македонија и Советот на јавните обвинители зачудувачко се избрани како истакнати правници во струката, односно се избрани со исполнување на законскиот услов "истакнат правник". Затоа, тука веднаш се поставува прашањето: Колку може да се смета како истакнат правник, правник кој во својата кариера нема поминато ниеден ден во органите на правосудството?!

Сметам дека во составот на членовите на Советот на јавните обвинители и Судскиот совет недостасуваат членови од академската заедница, односно членови кои се со докажани резултати и доаѓаат од редот на универзитетските професори по право. Исто така, сметам дека во составот на советите во однос на изборот на членовите од

страна на Собранието на Република Македонија се врши злоупотреба на овластувањата од страна на политичките структури кои го имаат мнозинството во Собранието и се дел од извршната власт, бидејќи под чадорот на поимот "истакнат правник" избираат членови на советите, лица кои не се на ниво за да одлучат за судбината на судиите и јавните обвинители. Имено, правници кои немаат работно искуство во правосудните органи може само да му наштетат на работата на судиите и јавните обвинители, сè со цел постигнување на различни лични или политички интереси на политичките партии, а особено правници со искуство само во административни органи. Поимот "истакнат правник" е многу широк и треба да се постават конкретни и јасни критериуми за негово дефинирање.

Поради тоа, од покажаните досегашни резултати на работата на членовите на Судскиот совет и Советот на јавните обвинители, меѓу последните реформски промени во правосудството се предлага и членовите на советите да подлежат на дисциплинска одговорност за нивната работа исто како и судиите и јавните обвинители (24 Вести 2017).

Резиме

Како што изборот на членови на Судскиот совет, така и изборот на членовите на Советот на јавните обвинители не претставува транспарентен процес кон граѓаните и голем број на јавни информации не и се објавуваат на јавноста. Напротив, податоците за членовите на советите и нивната работа треба да бидат достапни за граѓаните.

Во однос на изборот на судии и јавни обвинители од членовите на советите треба да се има во предвид дека нивната компетентност и професионалност во работата го определуваат квалитетот на функционирање на правото. Заради тоа, политичките актери, особено оние кои се дел од извршната власт и го определуваат и поставуваат политичкиот и правниот концепт на организација на државните институции, треба да бидат внимателни и да не ги злоупотребат нивните овластувањата за на чело на Судскиот совет и Советот на јавните обвинители да избираат недоволно стручни и професионални кадри за ниски политички интереси и цели. Имено, треба да престане злоупотребата на поимот "истакнат правник", а политичките партии во нивната политичка свест и дејствување мора да запамтат дека самостојноста и независноста на органите на правосудството претставува составен елемент на правната држава.

На крај, секако дека обидот за се поголемо влијание во работата на органите на правосудството поради остварување на политички интереси од страна на извршната власт нема да престане, затоа, и борбата за самостојност, непристрасност и професионалност на работата на судиите и јавните обвинители не треба да престане.

Библиографија

- 24 Вести. 9 Јули 2017. <http://24vesti.com.mk/potrebni-se-zakonski-izmeni-i-zachlenovite-na-sudskiot-sovet-i-sovetot-na-javni-obviniteli> (пристапено на Септември 12, 2017).
- Chavez, Rebecca Bill. "The Rule of Law and Courts in Democratizing Regimes." Во The Oxford Handbook of Law and Politics, од Keith E. Whittington, R. Daniel Kelemen и Gregory A. Caldeira, 63-80. New York: Oxford University Press, 2008.
- Fiss, Owen M. "The right degree of independence." Во Transition to Democracy in Latin America: The Role of the Judiciary, од Irwin P. Stotzky, 55-72. Boulder, Colo.: Westview Press, 1993.
- Orth, V. John. Due Process of Law, A Brief History. Lawrence, Kansas: University Press of Kansas, 2003.
- www.sjorm.gov.mk. н.д. <http://www.sjorm.gov.mk/SovetNaJavniteObviniteli.aspx> (пристапено на Август 26, 2017).
- Академија за судии и јавни обвинители. Мислењата (13-16) на Советодавниот совет на европските судии при Советот на Европа со референтни документи и пракса на Европскиот суд за човекови права: меѓународни документи за независно и ефикасно судство. Скопје: ОБСЕ, 2014.
- Арнаудовски, Љупчо. "Независноста на судството не е привилегија на судиите туку право на граѓаните." Реформата на институциите и нејзиното значење на развојот на Република Македонија. Скопје: Македонската академија на науките и уметностите, 2009. 73-87.
- Ристова, Милка. Одговорност на судиите во Република Македонија. Скопје: 2-ри Август-Штип, 2012.
- Судски совет на РМ, Судски портал на Република Македонија. н.д. http://www.vsrn.mk/wps/portal/ssrn/sud/za-sudski-sovet/clenovi!/ut/p/z1/hY6xDoIwGISfxYHR9gdKrW5dgKgJExG7GCC1kFBKSrXx7cXRRMNtl_u-5LDAFRZj_exV7Xoz1sPSr4LeaEYIsBOcs7BgwMuipPs8jfKU4MsalJYZ_oTD4os15lhF32jkw40AsTBO4ojRhESE7Wj4ecjHJmYKCyvv0kqLHnY53jk3zYcAAvDel2W (пристапено на Септември 12, 2017).

Неодржувањето на усна јавна расправа во постапките пред Управниот суд- повреда на членот 6 од ЕКЧП

М-р.Ајбејан Ајдини

Целта на управниот спор е заштита од повреда на правата на физичките и правните лица од незаконитите одлуки донесени од страна на органите на управата и другите тела со јавни овластувања. Во нашата држава управниот спор се води пред Управниот суд како првостепен суд и Вишиот управен суд како суд од втора инстанца (второстепен суд), според тоа можеме слободно да констатираме дека македонскиот судски систем нема “единствена” организација на судството, односно покрај редовните (кривичните и граѓанските) судови постојат и специјализирани судови (Управен суд и Виш управен суд). Македонскиот Устав од 1991 година предвидуваше единственост во судството, како што и впрочем беше предвидено со член 98, став 3, меѓутоа со Амандманот XXV на Уставот на РМ од 2005 година со кој меѓудругото се брише ставот 3 на овој член се изврши деконституционализирање на единственоста на судството во Р.Македонија и на тој начин се создаде уставна можност за формирање на специјализирано судство во нашата држава.

Во нашето законодавство управниот спор е уреден со Законот за управните спорови донесен во 2006 година,[1] систематизиран во девет глави, и тоа: основни одредби, управен спор, времени мерки, надлежност и состав, постапка, правни средства, задолжителност на одлуките, посебни одредби и на крај преодни и завршни одредби. Во петта глава означена како „постапка“ се содржани одредби со кои се регулираат процесните прашања пред Управниот суд, односно прашања врзани за постапката пред Управниот суд, карактеристично за овој дел и воопшто за Законот за управните спорови е тоа што одржувањето на јавната расправа пред првостепениот суд – Управниот суд е само исклучок додека, расправањето на нејавна седница е правило, токму и така гласи членот 30, став 1 од Законот за управните спорови - „За управните спорови Управниот суд одлучува по правило на нејавна седница“. Од ова можеме да заклучиме дека одржувањето на јавна седница во постапката пред Управниот суд речиси и не се применува, односно судијата или советот е оставен сам на себе да одлучи дали предметот ќе го расправа на јавна седница или тоа ќе го прави надвор од очите на јавноста. Вообичаено досегашната пракса на Управниот суд е таква што јавна седница се одржува само за предмети од областа на избирачкото право.

За ваквата состојба во управното судство се укажува и во анализата на Законот за управните спорови направена од страна на Министерството за правда на РМ – Државниот управен инспекторат од јуни 2009 година каде што се дава препорака седниците да бидат јавни, а воедно и со законот да се уредат условите за нивната јавност. Ваквото законско решение за нејавност на судските седници во постапките по управните спорови е предмет на критика и на меѓународни експерти. Така, во Извештајот за подобрување на системот на управното правосудство изготвен по

барање на Светска банка од страна на Малко Расел – Еинхорн (помошник директор на ИРИС Центарот од Универзитетот во Мериленд – САД) и Јацек Челбни (Судија на Врховниот управен суд на Полска) како една од забелешките е наведена токму нејавноста на седниците на Управниот суд на Република Македонија. Ако се имаат во предвид компаративните искуства тогаш по правило судот во управен спор треба да решава на јавна седница, а само по исклучок кога се работи за спор во кој фактичката состојба помеѓу странките е неспорна, или пак кога поради исклучителни околности потребно е да се исклучи јавноста од расправата (пример: заштита на државна тајна или сл.).[2] Лично, анализирајќи ја судската практика на управниот суд преку достапноста на одлуките на судовите на нивните веб-страници, како и преку новиот веб-портал www.sud.mk дојдов до заклучок дека бројот на донесени пресуди преку одржување на усна јавна расправа е минорен, во досегашното деветгодишно функционирање на судот, речиси и да не постојат пресуди кои се донесени врз основа на усна јавна расправа, ваквото однесување на судот остава сомнеж за неговата транспарентност и праведност во носењето на одлуките. Во овој член на законот покрај тоа што се дефинирани ситуациите кога судот ќе одржи јавна усна расправа, предвидено е таа да заврши со донесување на одлука за самата управна работа, односно донесување на мериторна или т.н. реформациона одлука со која се решава правната работа која била предмет на спорот или пак, поточно кажано, решавање на спорот во полна јурисдикција. Токму ваквата одредба е причина зошто судот одбегнува да решава за управниот спор врз основа на јавна усна расправа, доколку реши да ја одржи расправата ќе биде обврзан да ја реши и самата управна работа, а не да ја цени само законитоста на оспорениот акт, а пак решавањето на управната работа значи заземање на функција на управен орган кој постапувал во прв степен, во спорот на полна јурисдикција судот треба сам да го реши спорното прашање, односно треба да го расправа материјално-правниот однос и да утврди дали постои одреден правен однос, како и содржината на тој однос, да признае поединечни права и на крај да намали или укине одредена обврска.[3]

Компаративно гледано поголем дел од државите кои имаат воведено специјализирано управно судство, тежнеат кон одржување на јавни седници во првостепената управно судска постапка, таков е случајот со Германија каде пресудите, начелно мораат да произлезат од усна расправа, доколку постапката тече низ повеќе инстанции, тогаш барем во една инстанца треба да има усна расправа, за да се избегнат компликуваните разграничувања, германското законодавство и правната практика во врска со управноправните спорови се ориентираат, генерално според барањата на членот 6, став 1 од Европската конвенција за човекови права, исклучоците од нужноста за одржување усна расправа, според правната практика на Европскиот суд за човекови права постојат само ако се исполнети некои строги предуслови, ако невообичаените околности оправдуваат да не се одржи усна расправа, ваков исклучок е можен во постапките во кои станува збор за правни прашања, тука се мисли на постапките каде што станува збор само за едноставни правни прашања, без при тоа да произлегуваат проблеми при утврдувањето и

процената на фактичката состојба,[4] слична ваква ситуација имаме и во хрватското управно судство и таму како и во германското право усната јавна расправа претставува правило, додека нејзиното неодржување само исклучок, член 36 од хрватскиот Закон за управните спорови утврдува само во кои ситуации спорот ќе биде решен без расправа, додека во сите останати ситуации се закажува јавна усна расправа на која се покануваат странките на спорот или нивните законски застапници, односно полномошници.

За жал состојбата во нашата држава по однос на ова прашање се уште останува непроменета, одржувањето на усна јавна расправа пред Управниот суд и понатаму е само исклучок од правилата. Ваквиот начин на постапување на Управниот суд е во спротивност со членот 6, став 1 од Европската конвенција за заштита на човековите права, а во прилог на ова ни зборуваат и неколку пресуди на Европскиот суд за човекови права водени против Република Македонија, меѓу кои најзначајна е пресудата “Миткова против Република Македонија“, овој случај се однесува на жалба поднесена од страна на лице државјанин на Р.Македонија која своите наводи во жалбата ги темели на предолго траење на постапката и неодржување на усна јавна расправа пред Управниот суд, со оглед на фактот дека жалителката согласно првичниот Закон за управни спорови имала можност да побара одржување на јавна расправа пред Управниот суд, истата го побарала тоа меѓутоа од страна на судот не и била овозможено одржување на јавна расправа, како што и стои во точката 62 на ова пресуда “Управниот суд, меѓутоа, воопшто не дал причини зошто сметал дека одржувањето на расправа не е неопходно“ додека во точката 63 стои дека “Во светло на горенаведеното, Судот не е убеден во постоењето на било какви исклучителни околности кои го оправдуваат отсуството на усна расправа. Оттука, постои повреда на членот 6 § 1 од Конвенцијата.“

Постојат голем број на причини поради кои е потребно да се одржи усна јавна расправа пред Управниот суд како првостепен суд кои би дале посебен ефект во поглед на заштита на човековите права (или поточно кажано постојат голем број причини поради кои ваквото моментално законско решение кое не предвидува задолжително одржување на усна јавна расправа значи повреда на членот 6, став 1 од Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи кој пропагира „Право на правична судска постапка“).

Ефектите кои би произлегле од одржување на усна јавна расправа пред Управниот суд би биле следните:

- Ќе имаме подетално разјаснување на предметот на спорот – по пат на усна јавна расправа ќе се утврдат фактичките и правните прашања и на тој начин судот ќе исполни уште една своја обврска – ќе го реши предметот на спорот во полна јурисдикција,
- Судот полесно ќе може да ја утврди фактичката состојба за предметот на спорот,

- Ќе им се овозможи на учесниците (странките) да бидат сослушани, да ги изразат своите ставови и на тој начин да се испочитуваат начелото на јавност и контрадикторност во судската постапка,
- Ќе се подобри квалитетот на пресудите,
- Пресудата донесена по пат на усна јавна расправа полесно ќе биде прифатена од страна на странките во постапката без разлика на нејзниот исход,
- Ќе се зголеми довербата во судството, а со тоа ќе се намали перцепцијата за неговата пристрасност и политичка зависност која денес постои,
- Управата ќе биде под директна контрола на јавноста (медиумите, обичните граѓани и др.) и на тој начин ќе се создаде позитивен ефект врз работата на органите на управата и другите тела со јавни овластувања

Имајќи го предвид сето горенаведено можеме да констатираме дека дека е потребна интервенција врз нашиот Закон за управните спорови или пак донесување на сосема нов закон од оваа област со тоа што ќе се приспособи на барањата од членот 6, став 1 од Европската конвенција за човекови права. При идни измени или носење на нов Закон за управни спорови најдобро би било на јасен и недвосмислен начин да се нагласи дека доколку учесникот во постапката достави барање за одржување јавна расправа, таа задолжително да се одржи, без притоа да му се остави многу простор на судот да одлучува дали ќе одржи или нема да одржи јавна расправа. Одржувањето на јавна расправа пред првостепениот Управен суд да биде правило, а не исклучок како што е до сега, впрочем ова го предвидува и новата Стратегија за реформа на правосудството во Република Македонија.

Користена литература:

1. Министерство за правда на Р.Македонија, Државен управен инспекторат – Анализа на законот за управните спорови, Скопје, Јуни 2009 година
2. Устав на Република Македонија
3. Закон за управните спорови (Службен весник на РМ, бр.62/06 и 150/2010)
4. Закон за управните спорови на Р.Хрватска
5. Чавдар, проф.др.Кирил; Чавдар, доц.др.Кимо, Коментар на законот за управните спорови, Академик, Скопје, 2013 година
6. Европска конвенција за заштита на човековите права и основни слободи
7. Horvat, Božidar, Sudac i predsednjik Upravnog suda u Osjeku; Upravni spor od podnošenja tužbe do izvršenja-sporna pitanja u praksi; Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god.52, 1/2015, str.221-242
8. Малман, Д-р.Ото, “Јавната усна расправа во постапките на управните спорови: средство за обезбедување квалитет и предуслов за фер постапка“, извадок од

Прирачникот “Излагања од управното право и управното судство“, МАГОР ДОО, Скопје, 2011 година

9. “Миткова v Р.Македонија“, Пресуда на Европскиот суд за човекови права од 15.10.2015 год, апликација бр. 48386/09

[1] Законот за управните спорови е донесен од страна на Собранието на Република Македонија на 19 мај 2006 година, објавен е во „Службен Весник“ на РМ, бр.62/2006, а планирано е да започнува да се применува од 27 мај 2007 година, од каде може да се види дека е даден доста голем *vacato legis*. Меѓутоа иако е даден *vacation legis* од над 1 година, сепак на време не е започната примената на законот, наместо неговата примена да започне на 27 мај 2007 година таа започнува на 05 декември 2007 година, со задоцнување од околу 7 месеци, односно со започнување на работата на Управниот суд.

[2] Анализа на Законот за управни спорови, Министерство за правда на Република Македонија – Државен управен инспекторат, Скопје, Јуни 2009 година

[3] Horvat, Božidar, Sudac i predsednjik Upravnog suda u Osjeku; Upravni spor od podnošenja tužbe do izvršenja-sporna pitanja u praksi; Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god.52, 1/2015, str.221-242

[4] Малман, Д-р.Ото, “Јавната усна расправа во постапките на управните спорови: средство за обезбедување квалитет и предуслов за фер постапка“, извадок од Прирачникот “Излагања од управното право и управното судство“, МАГОР ДОО, Скопје, 2011 година

Насилство врз децата во сајбер-просторот – осврт на меѓународната правна рамка

М-р. Васка Бојаџи

Вовед

Насилството врз децата е сеприсутен феномен кој не познава политички, културни, економски и технолошки граници. Како резултат на забрзаниот развој на информатичките и комуникациските технологии (ИКТ), во последниве децении сајбер-просторот прераснува во сè позначајна платформа, која децата интензивно ја користат за комуникација, учење, добивање информации, играње, изразување на своето мислење, творење, активизам, како и во многу други сфери од своето општествено делување. Сепак, покрај бројните бенефити за новите генерации, дигиталната ера донесе и низа предизвици и опасности. Како и во физичкиот свет, така и во сајбер-светот децата се изложени на различни видови насилство кои сериозно го загрозуваат нивниот физички и психолошки интегритет.

Насилството врз децата во сајбер-просторот најчесто се манифестира во некоја од следниве форми:

- производство, дистрибуција, употреба, или поседување на материјали кои прикажуваат сексуална злоупотреба на деца, т.е. детска порнографија (анг. child abuse images или child pornography);
- подведување, уште познато како онлајн поканување кое се манифестира како придобивање на довербата на детето со цел негово вовлекување во ситуација која може да му наштети (анг. grooming или solicitation of a child for sexual purposes);
- вознемирување (анг. harassment), заплашување (анг. intimidation) и малтретирање (анг. bullying);
- изложеност на материјали што можат да предизвикаат штета врз психолошкиот или физичкиот развој на детето, вклучително и изложеност на насилни содржини и говор на омраза (анг. exposure to harmful materials).

Покрај тоа, постои опасност од користење на информациските и комуникациските технологии за целите на трговија со деца, детска проституција и низа други кривични дела.

Креирањето на соодветна правна рамка, претставува еден од првите и неизбежни чекори во обезбедувањето на ефективна заштита на децата во овој нов сајбер-свет каде тие се подеднакво ранливи. Со оглед на транснационалниот карактер на овој феномен и неопходноста од заеднички пристап, во рамките на Организацијата на обединетите нации, Советот на Европа и други меѓународни организации се усвоени значајни правни акти. „Покрај тоа што меѓународните акти даваат генерална рамка и

насоки за пристапување кон различните видови на насилство врз децата во онлајн-опкружувањето, тие исто така воспоставуваат сет на правно обврзувачки норми за државите кои ги потпишале и ратификувале.“[i]

Организација на Обединетите нации (ООН)

„Конвенцијата за правата на детето (КПД), најшироко ратификуваниот договор за човековите права во светот, е клучен обврзувачки инструмент кој ги вклучува граѓанските, политичките, економските, социјалните и културните права на децата.“[ii] Сепак, одредбите на Конвенцијата не се однесуваат експлицитно на заштитата на правата на децата во сајбер-просторот. „Всушност, во истата година – 1989, кога Генералното собрание на ООН ја усвоило Конвенцијата, Тим Бернерс-Ли од ЦЕРН ја создал World Wide Web (www), како нова техника за дистрибуирање на информации на Интернет. Терминот "Интернет", пак се употребил за првпат само седум години порано.“[iii] Иако Конвенцијата за правата на детето е подготвена и усвоена пред експанзијата на Интернетот, КПД и факултативните протоколи, особено Протоколот за продажба на деца, детска проституција и детска порнографија (ОПЦС), обезбедуваат мошне важни насоки за остварување на правата на децата и во сајбер-просторот.

Член 19 од Конвенција за правата на детето пропишува дека државите членки се должни да ги преземат сите соодветни законодавни, административни социјални и образовни мерки поради заштита на детето од сите облици на физичко или ментално насилство, повреди, или злоупотреби, занемарувања или немарен однос, малтретирања или експлоатации, вклучувајќи ја и сексуалната злоупотреба. Во генералниот коментар бр. 13 (2011)[iv] Комитетот за правата на детето го прецизира опсегот на овој член, појаснувајќи дека се однесува и на насилство извршено преку информациски и комуникациски технологии, вклучително и сексуално насилство врз деца со цел производство и дистрибуција на детска порнографија, изложување на деца на штетен материјал, малтретирање, вознемирување или наведување на сексуални активности. Клучната улога и должност на државата во заштитата на детето од сите облици на сексуално искористување и сексуалната злоупотреба е реафирмирана во Членот 34 од Конвенцијата. Додека, членовите 35 и 36 предвидуваат обврска за преземање на сите национални, билатерални и мултинационални мерки за спречување на насилно подведување, продажба или трговија со деца, како и заштита од сите други облици на експлоатација, штетни за детето.

Покрај одредбите кои се однесуваат конкретно на заштита на децата од насилство, во овој контекст од значење се и генералните принципи на Конвенцијата. Имено, Комитетот за правата на детето, има идентификувано четири права, односно четири члена од Конвенцијата кои треба да се разберат како генерални принципи, а чија улога е да помогнат во интерпретацијата на Конвенцијата како целина, како и да им

дадат насоки на државите за нејзината имплементација. Генералните принципи се инкорпорирани во: член 2 (обврска за почитување и обезбедување правата содржани во Конвенцијата за секое дете без дискриминација); член 3 (обврска за оддавање на примарна важност на најдобриот интерес на децата во сите активности кои се однесуваат на нив); член 6 (го гарантира основното човеково право на децата – правото на живот) и член 12 (право на сопствено мислење на детето и право на изразување на тоа мислење за сите прашања кои се однесуваат на него).

Факултатвниот протокол кон Конвенцијата за правата на детето кој се однесува на продажба на деца, детска проституција и детска порнографија, познат како ОПСЦ е усвоен во 2002 година и е ратификуван од вкупно 149 држави. Како една од причините за донесувањето на овој Протокол во Преамбулата, помеѓу другото, се наведува и „загриженоста [на државите членки на ООН] за зголемената достапност на детската порнографија на Интернет и другите развиени технологии“. Протоколот ја дефинира детската порнографија како претставување на дете, вклучено во реални или симулирани експлицитни сексуални активности со какви било средства или какво било претставување на половите органи за детето, пред сè за сексуални цели и ги задолжува државите-потписнички да го инкриминираат произведувањето, дистрибуирањето, ширењето, увезувањето, нудењето, продажбата или поседувањето на детска порнографија. Покрај инкорпорирањето на овие дела во кривичното законодавство и ефикасно санкционирање на сторителите, државите-потписнички имаат и обврска за преземање на превентивни мерки и унапредување на јавната свест во општеството, вклучувајќи ги и децата. Овие превентивни мерки е неопходно да бидат усогласени со современите технолошки текови и бидат насочени кон заштита на децата и во сајбер-опкружувањето. Значењето на овој Протокол, се огледува и во одредбите кои се однесуваат на регулирањето на судските постапки каде што децата се жртви на овие дела или пак во улога на сведоци, налагајќи им на државите да се погрижат постапките да бидат спроведени согласно најдобриот интерес на детето и имајќи ја предвид неговата ранливост.

Во последниве години, **Комитетот за правата на детето** посветува поголемо внимание на ИКТ и Интернетот во своите завршни забелешки за периодичните извештаи за КПД и ОПСЦ. Препораките се фокусирани на клучните области каде што се неопходни дополнителни заложби од страна на државите-потписнички. Имено, Комитетот ја потенцира потребата од усвојување на „национална координативна рамка за справување со сите форми на насилство врз децата, вклучително и на Интернет“[v], усвојување на сеопфатно законодавство за „инкриминирање на сите форми на детска порнографија и сексуална експлоатација на децата на Интернет“[vi], инкриминирање на „подведувањето на деца за сексуални цели, како и на пристапот до детска порнографија преку информатичка и комуникациска технологија“c[vii].

Во однос на Република Македонија, Комитетот препорачува преземање наменски превентивни мерки, кои ќе ја имаат предвид променливата природа на интеракциите преку Интернет[viii]. Воедно, Комитетот ја истакнува својата загриженост за

присуството на порнографски и други несоодветни содржини во аудио-визуелните и печатените медиуми кои им се достапни на децата[ix].

Совет на Европа

Конвенција на Советот на Европа за заштита на деца од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба е првиот меѓународен инструмент кој се фокусира на превентивните, заштитните и кривично правните аспекти на борбата против сите форми на сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба на деца, притоа земајќи ги предвид предизвиците кои произлегуваат од современиот технолошки развој. Воедно, Конвенцијата претставува и единствениот документ во којшто се определува содржината на делото „подведување на деца за сексуални цели“ (на англиски grooming или solicitation of a child for sexual purposes) и се предвидува обврска на државите-членки за негова инкриминација во домашното законодавство. Содржината на ова дело во член 23 е определена како „намерен предлог, преку информациски и комуникациски технологии на полнолетен за средба со дете кое не ја достигнало правно утврдената возраст за сексуални активности согласно националното право, со цел преземање сексуални активности со детето или производство на детска порнографија, кога овој предлог бил проследен со материјални акти што водат кон таква средба.“

Конвенцијата за компјутерски криминал на Советот на Европа е усвоена со цел воспоставување на заедничка криминална политика насочена кон заштита на општеството од компјутерски криминал, како и унапредување на меѓународната соработка на ова поле. Конвенцијата содржи материјални и процесноправни норми за меѓународна соработка. Во рамките на одредбите од областа на материјалното право се опфатени и дела поврзани со детска порнографија кои државите-членки се обврзани да ги предвидат како кривични дела во рамките на националното законодавство.

Заклучни согледувања

Иако правото со потешкотии го одржува чекорот со технологијата, евидентни се напорите за регулирање на хаотичниот и динамичен сајбер-простор со донесување на нови меѓународни правни акти, како и толкување на постојните во согласност со новонастанатите околности од експанзијата на ИКТ и засилената потреба од заштита на децата во сајбер-просторот. Меѓународните правни акти, кои се предмет на овој труд се потпишани и ратификувани од страна на Република Македонија, со што нашата држава се обврзала да ги инкорпорира во домашното право, како и да обезбеди нивна соодветна имплементација. Најголем дел од одредбите кои се однесуваат на оваа материја претставуваат дел од Кривичниот законик, додека пак останатите се инкорпорирани во рамките на повеќе различни закони. Освен актите

кои се предмет на анализа овде, постојат и низа други меѓународни договори кои опфаќаат различни аспекти, како на пр. Конвенцијата за забрана на најлошите форми на детски труд, усвоена од страна на Меѓународната организација на трудот.

Покрај примарната одговорност на државите во обезбедувањето на заштита на правата на децата согласно меѓународното право, се почесто се потенцира улогата на останатите општествени чинители, вклучително и родителите, граѓанските организации и приватниот-бизнис сектор. Правниците со својата експертиза поседуваат исклучителен потенцијал за придонес кон унапредувањето на правата на децата, подобрувањето на домашната правна регулатива, покренувањето на јавната свест за опасностите врз децата кои произлегуваат од современите технологии, алармирање за неопходноста од преземање превентивни мерки, како и зајакнување на механизмите за санкционирање. Од овие причини, очекувам и се надевам дека во наредниот период трудовите на оваа тема нема да претставуваат реткост. Делата на насилство во виртуелниот свет имаат сериозни последици врз децата во реалниот свет, а правото не може да си дозволи тромавост сред вртоглаво брзиот развој на технологијата.

[i] УНИЦЕФ - Центар за истражување Иноцети, Безбедноста на децата онлајн: Глобални предизвици и стратегии, Фиренца, 2012

[ii] Министерство за правда на Република Македонија, Компаративен преглед на законодавството во Република Македонија и Конвенцијата за правата на детето, Скопје, 2010

[iii] Канцеларија на специјалниот претставник на ОН на Генералниот секретар за насилство врз децата, ИКТ, Интернет и насилство врз деца, Њујорк, 2014 година

[iv] Комитет за правата на детето, Генерален коментар бр.13 (2011): Правото на детето на слобода од секаква форма на насилство, Њујорк, 2011

[v] Комитет за правата на детето, Завршни забелешки по третиот и четвртиот периодичен извештај на Луксембург (препорака бр.30б), Женева, 2013

[vi] Комитет за правата на детето, Завршни забелешки по третиот и четвртиот периодичен извештај на Кина (препорака бр.45д), Женева, 2013

[vii] Комитет за правата на детето, Завршни забелешки по извештајот поднесен од Португалија по член 12(1) од Факултативниот протокол кон Конвенцијата за правата на детето за трговија со деца, детска проституција и детска порнографија (препорака бр.26а), Женева, 2014

[viii] Комитет за правата на детето, Завршни забелешки по извештаите поднесени од Република Македонија по член 12(1) од Факултативниот протокол кон Конвенцијата за правата на детето за трговија со деца, детска проституција и детска порнографија (препорака бр.266), Женева, 2010

[ix] Комитет за правата на детето, Завршни забелешки по вториот периодичен извештај на Република Македонија за Конвенцијата за правата на детето(препорака бр.36), Женева, 2010

Лаичкото учество во кривичната постапка и човековите права

М-р. Александра Тодоровска

Стремежот на мнозинството држави е да постигнат што повисоко ниво на развиена демократија. Како мерило за напредокот на едно општество кон таа цел, вклучувајќи го и македонското, меѓународната заедница често се повикува на постоење на владеење на правото во конкретна заедница. Со други зборови, квалитетно поставен формален правен поредок кој ќе обезбеди заштита на основните човекови и граѓански права, а со тоа и заштита на демократијата од тиранијата. Но, принципите и нормите од тој правен поредок, би останале мртво слово на хартија доколку, откако се на сила, нема кој да се погрижи за спроведување на оваа заштита. За да се случи тоа, посебно значајно е ефективното и ефикасно функционирање на судската власт, кај која постои најголема опасност за ослабување на сметка на другите видови власт, односно законодавната и извршната. Оттука, најчесто во фокус се става положбата и делувањето на професионалните судии, на кои паѓа товарот за праведна и законска одлука како разрешувачи на конфликт на интереси помеѓу две страни. Но, во значителен број на демократии во развој и развиени демократии, во правораздавањето учествуваат и лаици поради нејзино унапредување и одржување, како еманација на правото на политичко учество. Токму учеството на лаиците како поротници или судии поротници во судската постапка е често заборавено дека е важна алка во синџирот за крајната цел на квалитетно постигнување на владеењето на правото и правдата. Овој институт е посебно важен во кривичната постапка, што ќе биде и предмет на оваа статија, каде што се решава за ненадоместливо казнување од страна на државата и потесната заедницата чиј поредок е нарушен со одредено постапување или непостапување на некоја индивидуа.

1.Компаративен преглед на лаичкото учество во правните систем. Зачетоците на денешната демократија која се стремат да ја постигнат земјите во развој и да ја надградат развиените земји, денешниот вид на заштита на човековите и граѓанските права и слободи, па оттука и формализирањето на граѓанското учество како посебна улога во кривичната постапка, се креираат по револуционерните премрежија од 18-тиот век, инспирирани од американската и француската револуција. Во следните векови, со преоѓањето и прераснувањето на кралства и територии во демократски држави, со издигнувањето на судската, обвинителската и адвокатската професија во правото, учеството на граѓаните во правораздавањето се нормира како издвоена улога преку Уставите и законите во сè поголем број модерните правни системи.

Резултат на оваа еволуција е фактот што денес во правните системи низ светот граѓанското учество во кривичната постапка се дели главно на два вида на поротнички модели: порота, поротници - група индивидуалци од заедницата кои се случајно избрани да го одлучат исходот во кривична постапка во однос на вината и мешан совет од професионални судии и судии поротници (lay judges, lay assessors).

Постојат различни варијанти од двата модели, во однос на статусот, бројноста, улогата кои пак зависат од специфичните карактеристики на самите правни системи во кои се наоѓаат. Поротата како самостоен пресудувач е позастапена во земјите на англосаксонската правна традиција (common law) и акузаторна кривична постапка, додека судиите поротници заедно со професионални судии одлучуваат за вината и казната во мешани судски совети во земјите со европско-континенталната правна традиција (civil law) и кривични постапки со карактеристики кои се поблиски до инквизиторната постапка.

Во оваа насока, треба да се напомене поделбата на Jackson и Kovalev, како еден од ретките обиди за категоризација, иако ограничено на земјите членки на Советот на Европа.¹ Тие пишуваат за пет пристапи за категоризација на лаичкото учество во правораздавањето, покрај тоа што во некои земји за различни кривични дела се застапени повеќе од овие пристапи (пр. во Македонија е застапена варијанта на германскиот класичен и експертски вид).²

На глобално ниво може да се забележи нов бран на внесувањето на граѓаните во судиското одлучување во држави кои никогаш (Аргентина, Јапонија и Кореја)³ или некогаш претходно немале таква традиција. По 130 години неkontинуирана традиција на употреба на порота (која има разлики во однос на common law поротата) Русија и Шпанија повторно вовеле порота во '90-тите. Во Русија, судењето со порота за првпат било воведено во 1864 година со судските реформи на царот Александар II, освен за политичките и медиумските кривични дела до целосното укинување од Болшевиците во 1917 година. Наместо социјалистичкиот мешан судски совет, повторно поротата била воведена во 1993 година, во пакет со други демократски правни реформи по распаѓањето на Советскиот сојуз. Шпанските периоди на воведување и примена на судење со порота, биле од 1888 и 1923 година, повторно помеѓу 1931 и 1936 година. Потоа, шпанскиот устав од 1978 год. предвидел неспецифично лаичко учество, а по скоро 20 години со закон била одбрана поротата во 1995 година.⁴

2. Предности и слабости на лаичкото учество. Генерално, двата вида на учество на граѓаните како пресудувачи, порота и судии поротници ги делат предностите кои му ги носат на конкретен правен систем. Зголемувањето на легитимноста на пресудите и заштита на професионалните судии во очите на јавноста, внесувањето на одраз на моменталните општествени вредности и смисла за правда, директна правна едукација на јавноста преку учеството, контрола над предрасудите заради долгогодишна професионална истрошеност и надсистемската корупција врз професионалните судии и обвинители. Секако, постојат и слабости и ризици кои ги носат со нивното учество. Голем број од нив се истражувани најмногу во американскиот модел на порота, каде е и најразвиена општествената научно-истражувачка работа (social science). Со мултидисциплинарен пристап, вклучувајќи ја и психологијата, преку изведување на интервјуа, анкети, симулирани судења низ Америка, сомнежот за квалитетот на пресудите поради неспособноста за разбирање

на доказите, пристрасностите и предрасудите присутни кај лаиците се побиени како слабости. Но, постои една карактеристична слабост која најмногу влијае на рушење на корисноста на судиите поротници. Дали има реален бенефит од ваквото граѓанско активирање, кое зависи од фактот дали еднакво активно учествуваат во советувањето (deliberations) во текот на судењето и при носење на пресудата или пак тоа останува само формална еднаквост која не ја практикуваат и лаиците лесно се наведувани од експертското влијание на професионалните судии?⁵ Точноста на оваа слабост не е докрај разработена, ниту поткрепена со емпириски истражувања, кои општо во европско континенталната правна традиција недостигаат. Во овој случај, конкретно во Македонија недостигот дополнително би се должел и на законската обврска за тајност при советувањето.

Севкупно, постојат докази дека има бенефит од граѓанското учество во правораздавањето, но нема став кој модел подобро ги извршува наведените предности. Интересен аспект кој често Jackson и Ковалев го истакнуваат, е дека при дискусиите за лаичкото учество изостанува и фокусот на тоа во кој модел постои подобра способност за остварување на основните човекови права, како максимизирање на политичкото право на граѓаните значајно да учествуваат во судството и подобрување на правото на фер судење.⁶

Примарно е тешко да се направи заклучок, бидејќи не постојат доволно емпириски истражувања на варијантите на мешан судски совет во однос на мноштвото кое постои за поротата. Секако, не треба да се запостави и фактот дека со оглед на тоа што не постои совршен систем, постигнувањето на овие цели не зависи единствено од постоењето на поротници или судии и поротници, туку и од разни културни и социјални влијанија кои ги обликуваат правните системи и варијантите на самите модели на учество на лаиците.

3. Судиите поротници во Македонија. Како дел од европско-континенталната правна традиција, македонските граѓани можат да учествуваат како судии поротници и во граѓански и кривични постапки. Ова право е опфатено и со уставна одредба, односно Уставот на РМ од 1991 година во член 103 гласи:

Судот суди во совет. Со закон се утврдува кога суди судија поединец. Во судењето учествуваат и судии поротници кога тоа е утврдено со закон. Судиите поротници не можат да бидат повикани на одговорност за мислење и одлучување при донесувањето на судските одлуки.

Конкретно, во кривичната постапка, иако таа со законот кој стапи на сила во 2013 год.,⁷ доби карактеристики на акузаторна постапка, не следеа измени во учеството на лаиците во насока на прифаќање на порота, наместо судии поротници. Согласно одлуката на Судски совет на РМ во 2015 година, како последна достапна статистика, се определил бројот на судии поротници во сите основни и апелациони судови на 1173.⁸

За улогата на судии поротници во Македонија се подобни сите граѓани, без дискриминација по никој основ и со соодветна застапеност од малцинските заедници,⁹ од 18 до 64 години кои „уживаат углед за вршење на оваа функција“ (термин кој не е детално објаснет што опфаќа во моменталните достапни прописи на оваа тема, дали тука спаѓа и неосудуваност) и доброволно ќе се пријават на оглас. Кандидатите задолжително треба да го исполнат критериумот за поседување на високо образование, а потоа се селектираат од Судскиот совет на РМ. Добиваат специјализирана обука по која следи елиминационен тест и се избираат за мандат од четири години.¹⁰ За судење на малолетници се избираат кандидати од редот на лица со искуство во воспитувањето и образованието на младите. По овој процес, тие се распределуваат од судот за кој се избрани за мноштво на судски процеси во текот на нивниот долгогодишен мандат, за кој не постои ограничување при реизбор, со право на дневен надоместок и надоместок за превозни трошоци за вршење на должноста,¹¹ Учеството на судии поротници е ограничено на судења во првостепен суд за кои потенцијалната пропишана казна затвор е од 5 до 10 години¹² во совет од еден професионален судија и двајца поротници, и во совет од двајца професионални и тројца судии поротници за кривични дела за кои е пропишана казна од 10 до 15 години и доживотен затвор.¹³ Тие пресудуваат заедно во совет за сите правни и фактички прашања, вината и санкцијата.

Македонската доверба во правосудството е на загрижувачко ниво. Согласно најновите резултатите на јавното мислење во неколку балкански држави на мрежата Поинт Плус, во нашата земја само 34% од испитаниците имаат позитивно мислење за обвинителите, а 30% за судството,¹⁴ кое патем ја добило и „титулата“ за најкорумпирана институција.¹⁵ Во оваа насока може да се додадат и забелешките од извештајот на Институтот за човекови права од април 2017 година, односно да се биде судија поротник е непопуларна функција, со оглед на тоа што Судскиот совет се соочил со недостиг на кандидати за судии поротници. Исто така, согласно истражувањата за потребите на мојот магистерски труд, преку електронската анкета на јавноста од 522 испитаници, улогата на судиите поротници како „пасивни статисти“ ја потврдија 55% од испитаниците. Но, интересен факт беше што овој резултат не се совпадна со перцепцијата измерена преку анкета во Осниот Суд Скопје I на 6 професионални судии и 14 судии поротници. Петмина од професионалните судии го потврдија ставот на 71% од судиите поротниците - испитаници, дека пресудите се донесуваат со усогласување, а поротниците пројавуваат интерес во однос на фактичките прашања на случајот.¹⁶

Сепак, може да се заклучи дека постои недостаток на системско истражување за практичното функционирање на судовите кои би ги поддржале или негирале негативните ставови на јавноста. Статистичката транспарентност на судовите конкретно за судиите поротници, освен за генералните финансиски параметри и параметри за предметите кои минуваат низ судниците, изостанува. Емпириски податоци од тоа каква всушност е состојбата од аспект на актерите во судското

секојдневие, изостануваат. Ова е сериозен проблем кој не дозволува да се детектираат соодветно проблематичните области.¹⁷

Заклучок

Во оваа статија се направи обид да се даде одговор зошто е потребно граѓаните да учествуваат како правораздавачи, мапирање на распространетоста на лаичкото учество и неговиот потенцијал за унапредување на човековите права.

Недостатокот од суштински статистички показатели и емпириски податоци, со фокус на лаичкото учество, претставува проблем при креирањето разумна и научно аргументирана оценка на македонскиот модел на судии поротници. Доколку постоеа, градејќи на таквите истражувања, ќе беше возможна и квалитетна компарација со други системи, иако правото е област во која не е возможна математичка прецизност. Често се работи со извори кои се субјективни мислења, а дополнителен предизвик се и варијации во поставеноста на разни правни системи. Покрај големината на предизвикот за остварувањето на идни истражувања на оваа тема, сепак се потребни колку е можно повеќе научни напори за квалитетна поткрепа на аргументирањата за прикажување на актуелната состојба. Со тоа би била поголема веројатноста за пронаоѓање на најдобрите решенија кои преку подобрувањето на реалното секојдневие на судството, автоматски ќе ја подобрат и заштитата на човековите и граѓанските права, во сите сфери на општественото живеење.

- Valerie Hans, "Jury Systems Around the World," Cornell Law Faculty Publications.Paper 305 (2008): 278, <http://scholarship.law.cornell.edu/facpub/305>.
- John D. Jackson, Nikolai P. Kovalev, "Lay adjudication and human rights in Europe," Columbia J. Eur. Law 13:83-123, (2006/2007). http://www.academia.edu/1558623/Lay_Adjudication_and_Human_Rights_in_Europe.
- Valerie Hans, "Jury Systems Around the World," Cornell Law Faculty Publications.Paper 305 (2008): 291, <http://scholarship.law.cornell.edu/facpub/305>.
- Stephen C. Thaman, "Europe's New Jury Systems: The Cases of Spain and Russia," 62 Law and Contemporary Problems 233-260 (Spring 1999) : 237. <http://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol62/iss2/9>
- Valerie Hans, "Jury Systems Around the World," Cornell Law Faculty Publications.Paper 305 (2008): 285, <http://scholarship.law.cornell.edu/facpub/305>. Види повеќе Sanja K. Ivkovic, "Ears of the Deaf: The Theory and Reality of Lay Judges in Mixed Tribunals," 90Chi.-Kent. L. Rev.1031 (2015), <http://scholarship.kentlaw.iit.edu/cklawreview/vol90/iss3/11>.
- Го повикуваат Советот на Европа да донесе меѓународна спогодба или да усвои препорака од Министерскиот совет за оваа област, со оглед на тоа што ни еден

меѓународен инструмент од областа на човековите права не го побарува изричното постоење на лаичкото учество во судење. Види повеќе John D. Jackson, Nikolai P. Kovalev, "Lay adjudication and human rights in Europe," *Columbia J. Eur. Law* 13:83-123, (2006/2007):121-122. http://www.academia.edu/1558623/Lay_Adjudication_and_Human_Rights_in_Europe

- Закон за кривичната постапка („Сл. Весник на РМ”, бр.15/10).
- Судски Совет на Република Македонија, Извештај за работата на Судскиот Совет на Република Македонија за 2015 година (2015); 7. http://www.vsrn.mk/wps/wcm/connect/ssrm/149e8bec-e8aa-4b66-a040-1fc68a8dd89c/Izvestaj+za+rabotata+na+SSRM+2015.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE.Z1_8_L8CC1J41L0B520APQFKICD0CR4-149e8bec-e8aa-4b66-a040-1fc68a8dd89c-kZvrQCW
- Член 43, Закон за судовите („Сл. Весник на РМ” бр.58/06, 35/08, бр. 150/10).
- Ibid, Член 48.
- Член 46.

12 Со претходниот закон, судиите поротници учествувале во судења за кои е пропишана казна затвор над 3 години. Види Закон за кривичната постапка (Сл. весник 15/97).

13 Член 25, ст.1, Закон за кривичната постапка („Сл. Весник на РМ”, бр.15/10).

14 Магдалена Лембовска, "Извештај за јавното мислење за полицијата," *Аналитика*, (Септември, 2007): 13-14. http://www.analyticamk.org/images/2017/MKD-Survey-2017-MKD_835b2.pdf.

15 Ibid, 21

16А.Тодоровска, "Демократизација на раздавањето кривична правда во име на граѓаните: Споредбена анализа на поротничките модели во казненото право на САД и Република Македонија," Магистерски труд, Правен факултет "Јустинијан Први" Скопје, (2017): 76.

17 Институт за човекови права, Мониторинг извештај за работата на Судскиот Совет на РМ, (Мај 2017): 11. [http://ihr.org.mk/uploads/IHR%20-%20Izvestaj%2002%20MAK%20\(web\).pdf](http://ihr.org.mk/uploads/IHR%20-%20Izvestaj%2002%20MAK%20(web).pdf).